

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

ΕΙΔΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ

SOKO Institute GmbH

Prof. Dr. **JÜRGEN W. SIMON**

Dr. **RAINER PASLACK**

ΑΚ 7: ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ

1 Τρεις τομείς εφαρμογής της περιβαλλοντικής ηθικής

Η ηθική και τα ηθικά προβλήματα είναι σημαντικό μέρος της εφαρμοσμένης φιλοσοφίας. Σε αναζήτηση απαντήσεων στο ερώτημα «Τι θα έπρεπε να κάνουμε;» η ηθική στοχεύει να παρέχει μια νομική βάση και τις κατευθυντήριες γραμμές που διέπουν κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Στο πλαίσιο αυτό, η σχέσεις μεταξύ των ενδιαφερομένων είναι ιδιαίτερης σημασίας, και η έμφαση τίθεται στον προσδιορισμό των βασικών κριτηρίων που διέπουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των ανθρώπων. Ένα άλλο πρόβλημα είναι η στρατηγική και οι προσεγγίσεις για την αξιολόγηση μιας συγκεκριμένης κατάστασης, ώστε να μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι συμμετέχοντες ενήργησαν ηθικά, σύμφωνα με τις καλές ηθικές πρακτικές. Ο καθολικός ηθικός νόμος (όπως για παράδειγμα εκείνος που ορίστηκε από τον Immanuel Kant) βασίζεται στην υπόθεση ότι όλα τα ηθικά θέματα είναι αξιωματικά ίσα και επομένως η στάση απέναντί τους πρέπει να πληροί τα ίδια κριτήρια. Εξ αυτού έπεται, ότι οι κοινωνικές διαφορές δεν είναι σημαντικές: από την άποψη της ηθικής, η οποία θέτει τους καθολικούς κανόνες για την ισχύ, όλα τα ανθρωπόμορφα (νοήμοντα) όντα είναι εξίσου πολύτιμα.

Η ηθική γενικά αναλύει και να δικαιολογεί τις αξίες στην ιδιωτική και δημόσια ζωή, στις σχέσεις του ατόμου και της κοινωνίας με τον περιβάλλοντα κόσμο, και η ηθική συμπεριφορά αποτελεί την εφαρμογή αυτών των ηθικών αξιών. Με την πρώτη ματιά μπορεί να μην είναι προφανές ποιές ακριβώς αξίες ισχύουν για όλους τους ανθρώπους (που ορίζονται ως «ηθικά όντα») και πως ακριβώς η δικαιοσύνη μεταξύ των ανθρώπων μπορεί να επικρατήσει (ούτε τι ακριβώς σημαίνει «δίκαιη κατανομή» ή «δικαιοσύνη της εκτέλεσης»). Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες ηθικές αρχές που ο παγκοσμιοποιημένος κόσμος δεν έχει την πολυτέλεια να αγνοήσει, αν στρέφεται προς ειρηνική συνύπαρξη, και ακριβώς αυτές οι αρχές βρίσκονται στη βάση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ορισμένες ηθικές αξίες της αντίληψης του κόσμου και της συμπεριφοράς είναι απαραίτητες για να δημιουργήσουμε και να διατηρήσουμε τους βασικούς κανόνες της αρμονικής κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και πολιτιστικής επικοινωνίας και συνύπαρξης μεταξύ των λαών και των εθνών, και κύριως κανόνες που θα μας επιτρέψουν να διατηρούμε την αρμονία και την ειρήνη μόνιμες. Την ίδια στιγμή, η ερμηνεία αυτών των βασικών ηθικών αξιών όπως η ελευθερία, η ισότητα και η αλληλεγγύη θα πρέπει να υπόκεινται σε τακτική επαναδιαπραγμάτευση σε διαπροσωπικό, διαπολιτισμικό και διεθνές επίπεδο. Διότι ακόμη και στην ερμηνεία τέτοιων

ανώτερων αξιών, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα προκύπτουν συγκρούσεις των συμφερόντων και των αξιών, επιρριδή η κοσμοθεωρία των διαφορετικών ανθρώπων επιρεάζεται από τις διαφορές σε θρησκευτικό, εθνικό και πολιτικό επίπεδο, οι οποίες μπορεί συχνά να αποδειχθούν ασύμβατες με μία ή την άλλη ερμηνεία. Οι ίδιες αξίες μπορεί να έχουν προκληθεί από διάφορες υποκείμενες αιτίες, αν οι άνθρωποι που τους ακολουθούν, πρεσβεύουν διαφορετικά φιλοσοφικά και ιδεολογικά συστήματα. Σε αυτή την ασυμφωνία μπορούν να διατυπωθούν διαφορετικές προτεραιότητες των τιμών (στα πλαίσια της λεγόμενης «Ιεραρχίας των αξιών»), το οποίο με τη σειρά του μπορεί να αντικατοπτριστεί σε διαφορετική συμπεριφορά: για παράδειγμα η «αλληλεγγύη» έχει αξιοποιηθεί με διαφορετικό τρόπο από τον ωφελμισμό σε σύγκριση με την αξία που αποδίδεται σ' αυτή από τον Καντ ή στη χριστιανική ηθική.

Μία από τις συγκεκριμένες προκλήσεις μπροστά στην εφαρμογή της συλλογιστικής για την αξία εμφανίζεται σε περιπτώσεις όπου δεν είναι σαφές εάν ένα πρόβλημα ή μια λύση μπορεί να θεωρηθεί ως μέρος του «ηθικού σύμπαντος». Η ηθική του περιβάλλοντος μας φέρνει αντιμέτωπους ακριβώς με μια τέτοια κατάσταση προβληματικής εφαρμογής, δεδομένου ότι αυτή αποτελεί εξ ορισμού εφαρμοσμένη ηθική. Η αξία της εξαρτάται από το αν μπορούμε εξετάζουμε το περιβάλλον της ανθρώπινης κοινωνίας, δηλαδή τη φύση, ως αντικείμενο ηθικής που έχει ηθική αξία. Είναι αναμφισβήτητο ότι η φύση είναι πολύτιμη για τους ανθρώπους, αλλά δεν είναι σαφές αν η ίδια η φύση έχει ηθική αξία, ή ορισμένα στοιχεία της φύσης έχουν ηθική αξία με τον τρόπο που οι άνθρωποι έχουν μια ηθική αξία. Με άλλα λόγια, μπορούμε να ισχυριζόμαστε ότι η φύση, τα στοιχεία της φύσης (νερό, γη, αέρας) ή τα μη ανθρωπόμορφα όντα έχουν εγγενή (απόλυτη) αξία από μόνα τους, ή είναι μάλλον μεταφορείς μόνο μιας σχετικής (δημιουργημένης) αξίας η οποία είναι αποτέλεσμα της επίδρασής τους στην ευημερία του λαού (των μεμονωμένων ατόμων και της κοινωνίας γενικότερα); Πολλοί φιλόσοφοι είναι της γνώμης ότι η αυτόνομη αξία θα πρέπει να αποδοθεί σε ορισμένα όντα που αποτελούν μέρος του φυσικού περιβάλλοντος των ανθρώπων που, με τη σειρά τους, πρέπει να λάβουν υπόψη τους το γεγονός ότι αυτά τα μη ανθρώπινα όντα έχουν ηθική αξία. Θα αναλύσουμε περαιτέρω τις διάφορες αιτίες για την επέκταση της «ηθικής κοινότητας» για να συμπεριλαμβάνει και τη φύση.

Αν περιοριστούμε στην έμμεση απόδοση ηθικής αξίας στη φύση, που να υπάρχει μόνο στη σχέση της με τους ανθρώπους και τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά τους, θα αποδειχθεί ότι η περιβαλλοντική ηθική αποτελεί μια σοβαρή πρόκληση, όχι μόνο για την ηθική αλλά και για την πολιτική και οικονομική στάση των ανθρώπων προς το φυσικό τους περιβάλλον. Έτσι η

περιβαλλοντική ηθική δημιουργεί μια περιοχή όπου επιβάλλονται νέες στρατηγικές για τον προσδιορισμό της αξίας:

Τι να κάνουν για παράδειγμα σχετικά με την αυξανόμενη έλλειψη φυσικών πόρων (π.χ. ορυκτά καύσιμα), υπό την προϋπόθεση ότι η ανεύθυνη εξόρυξη που οδηγεί στην εξάντληση τους θα μπορούσε να απειλήσει τη ζωή και την ευημερία των μελλοντικών γενιών. Το συμφέρον του ανθρώπων για την άμεση χρήση των φυσικών πόρων έρχεται σε σύγκρουση με το συμφέρον για την εξασφάλιση του μέλλοντος. Αυτό είναι ένα ερώτημα στο οποίο θα επανέλθουμε αργότερα στην έκθεση.

1.1 Ηθική ευθύνη και ίδια ευθύνη

Η ηθική ευθύνη ή ο σεβασμός για τους άλλους υποτίθεται ότι πρέπει να αναγνωρίσουμε την απόλυτη αξία της ζωής και την ευημερία τους και το δικαίωμά τους να επιδιώκουν τη δική τους ευτυχία για τον εαυτό τους, και όχι για τη δική σου ευτυχία. Ο εγωιστής παίρνει την ακριβώς αντίθετη θέση, αξιολογώντας την ευτυχία των άλλων μόνο εργαλειακά, πράγμα που σημαίνει ότι η αξία της ευτυχίας των άλλων σχετίζεται μόνο με την ευτυχία του ίδιου εγωιστικού ατόμου που κάνει την εκτίμηση. Η ηθική ευθύνη συνδέεται με τον ανιδιοτελή σεβασμό του δικαιώματος για την ευημερία όλων των άλλων, και είναι αποδεκτή ακριβώς ως τέτοια από όλες σχεδόν τις σύγχρονες θεωρίες της ηθικής (Krebs 1999: 16).

Έτσι, μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τομείς δράσης για την περιβαλλοντική ηθική που εφαρμόζονται σε αυξανόμενη ακολουθία. Κάθε επόμενη περιοχή περιλαμβάνεται στην προηγούμενη ή την επεκτείνει μέσω προσθήκης ενός επιπλέον «ηθικού παράγοντα».

1.2 Η ηθική των φυσικών πόρων

Η ηθική των φυσικών πόρων συνδέεται με τη διαδικασία κατά την οποία αποδίδεται μια αξία στη φύση μόνο ως αποτέλεσμα της σχέσης της με τον άνθρωπο. Παρά το γεγονός ότι η ηθική των φυσικών πόρων θεωρείται ως περιβαλλοντική ηθική μόνο με τη στενή έννοια του όρου, αυτή περιλαμβάνεται πάντα στον ευρύτερο ορισμό της περιβαλλοντικής ηθικής. Η ηθική των φυσικών πόρων τοποθετεί τον άνθρωπο στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός της, λαμβάνοντας υπόψη τις διάφορες πτυχές της εξόρυξης και της επεξεργασίας των περιορισμένων και μη ανανεώσιμων πόρων και περιβαλλοντικών στοιχείων, όπως το νερό, το έδαφος και ο αέρας. Από την άποψη της ηθικής στάσης, ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στους ανανεώσιμους βιοτικούς πόρους, όπως τα δάση και οι πληθυσμοί των ψαριών. Οι απειλητικές για τη ζωή κλιματικές αλλαγές ανήκουν επίσης στα θέματα που εξετάζονται από την ηθική των φυσικών πόρων. Και

τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, εδώ περιλαμβάνεται η γεωργική ηθική και ειδικότερα τα θέματα που σχετίζονται με την ηθική ερμηνεία των μεταβολών του εδάφους και του τοπίου. Μια σειρά από εξαιρετικά επικίνδυνες οικολογικές ζημιές οφείλονται στην ανεύθυνη χρήση των φυσικών πόρων για τους σκοπούς της γεωργίας και την κτηνοτροφίας.

Η ηθική των φυσικών πόρων εξετάζει και προσαρμόζει τους τρόπους χρήσης των πρώτων υλών και των στοιχείων της φύσης (ύδατα και εδάφη) χωρίς να προκαλούν ανεπανόρθωτες ζημιές σε αυτούς τους πόρους (υπερεκμετάλλευση ή ρύπανση). Το αντικείμενο της ηθικής των φυσικών πόρων προστατεύεται με καθαρά ανθρωπογενή επιχειρήματα, δηλαδή μέσω των συμφέροντων του ανθρώπου.

1.3 Η ηθική απέναντι στα ζώα

Το αντικείμενο της ηθικής απέναντι στα ζώα είναι η ανησυχία για την ευημερία των ζωντανών πλασμάτων που είναι ευαίσθητες στον πόνο. Ο όρος «ηθική απέναντι στα ζώα» είναι ασαφής, δεδομένου ότι αφορά συνήθως μόνο τους οργανισμούς που έχουν *αισθήσεις*.

Το ζωικό βασίλειο χωρίζεται σε είδη που έχουν νευρικό σύστημα, και είδη που δεν έχουν καμία ευαισθησία (σε πόνο), καθώς δεν έχουν νευρικό σύστημα. Η κύρια προϋπόθεση εδώ είναι η παρουσία νευρικού συστήματος, που προορίζει την ικανότητα του οργανισμού να αισθάνεται πόνο. Η ηθική απέναντι στα ζώα εξετάζει τη σχέση του ανθρώπου με όλους αυτούς τους ζωντανούς οργανισμούς οι οποίοι είναι ικανοί να βιώνουν πόνο, επειδή υποτίθεται ότι είναι σε θέση να υποφέρουν με τον ίδιο τρόπο όπως και τα ανθρώπινα όντα. Ο λόγος είναι ότι ο άνθρωπος μπορεί να αισθάνεται συμπάθεια για το πλάσμα που αισθάνεται, επειδή αυτό το πλάσμα είναι ένα «υποφέρον πλάσμα» όπως ο άνθρωπος. Επιπλέον, αυτά τα πλάσματα έχουν ένα ένστικτο αυτοσυντήρησης - επιδιώκουν το συμφέρον τους, αναζητούν την ικανοποίηση και προσπαθούν να αποφύγουν τα βάσανα και τη δυσφορία.

Οι οργανισμοί που καθοδηγούνται από το συμφέρον τους στον εαυτό τους, γίνονται αντιληπτές ως ηθικά πολύτιμα επειδή σ' αυτούς αναγνωρίζεται ορισμένη αυτονομία της συμπεριφοράς. Η αυτονομία της συμπεριφοράς δεν ισχύει μόνο για τα μεγάλα πρωτεύοντα θηλαστικά που βρίσκονται πιο κοντά στον άνθρωπο στο ζωικό βασίλειο, αλλά και για όλα που δεν είναι πρωτεύοντα, εάν υποθέσουμε ότι αυτά αισθάνονται πόνο και αντιλαμβάνονται συνειδητά τον εαυτό τους σε σχέση με το περιβάλλον τους.

Η ηθική απέναντι στα ζώα εξετάσει το ζήτημα του κατά πόσον και πώς τα ζώα (ή τουλάχιστον εκείνα που έχουν ευαισθησία στον πόνο) έχουν αξία και σκοπό από μόνα τους, και αν ναι, πώς αντικατοπτρίζεται η κατάσταση αυτή στο ηθικό σύμπαν όσον αφορά την αλληλεπίδρασή μας με αυτά και τη συμπεριφορά μας, που επίσης τα επηρεάζει. Από αυτά προκύπτει ότι το

αντικείμενο του ενδιαφέροντος της ηθικής απέναντι στα ζώα υπερβαίνει την ανθρωποκεντρική προσέγγιση και να φτάνει στο λεγόμενη «παθοκεντρική» προσέγγιση η οποία συνδέεται πλέον με τη βιοηθική.

1.4 Η ηθική απέναντι στη φύση

Η ηθική απέναντι στη φύση ασχολείται με τις ηθικές πτυχές της σχέσης μας με τους χαμηλότερους ζωντανούς οργανισμούς που δεν έχουν καμία ευαισθησία στον πόνο (φυτά, μύκητες, βακτήρια, κλπ.) και άλλες υπερ-ατομικές βιοτικές δομές όπως τα είδη, τα οικοσυστήματα και τα τοπία. Αυτή η ηθική, που είναι γνωστή ως «ηθική συντήρησης» σχετίζεται με τη διατήρηση των φυσικών περιοχών και την προστασία τους από την καταστροφή που οφείλεται σε ανθρωπογενείς παράγοντες. Με αυτή την έννοια, αυτή συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και του πολιτισμού. Σε μια πιο στενή έννοια, η ηθική της φύσης επιδιώκει να καθορίσει και να υπερασπίσει την ηθική ουσία της φύσης ή των μεγαλύτερων φυσικών συστημάτων (οικοσυστημάτων). Αργότερα, στην έκθεση θα γίνει σαφές ότι η συλλογιστική της ηθικής απέναντι στη φύση μας κάνει αντιμέτωπους με μερικά από τα πιο σύνθετα προβλήματα. Το πιο σημαντικό από αυτά δεν σχετίζεται με την ηθική του ατόμου όσον αφορά την συμπεριφορά του σε επιμέρους οργανισμούς, ούτε με τη διατήρηση των μεμονωμένων ειδών, αλλά με τη διατήρηση των υπερ-ατομικών δομών, όπως τα είδη, ακόμη και του εξελικτικού δυναμικού και των διεργασιών στη φύση. Αυτό σημαίνει ότι η ηθική στη φύση είναι «βιοκεντρική» (δηλ. επηρεάζει όλα τα ζωντανά πλάσματα) και «οικοκεντρική» (δηλαδή, επηρεάζει τα ολόκληρα οικολογικά συστήματα), και επιπλέον, θα μπορούσαμε να την ορίσουμε ως «ολιστική» (επειδή περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία της φύσης). Τα ηθικά ζητήματα εδώ αφορούν όλα τα δύσκολα εγγενώς φιλοσοφικά ερωτήματα, όπως «μπορεί ή φύση είναι ένα ηθικό αντικείμενο και ηθικός παράγοντας;» Μήπως το δικαίωμα στην προστασία των οικοτόπων (των ενδιαιτημάτων των οργανισμών) έχει υψηλότερη προτεραιότητα από τα δικαιώματα άμυνας των μεμονωμένων οργανισμών και των ειδών; Και μήπως θα πρέπει να θυσιάστούν μεμονωμένοι οργανισμοί ή ακόμη και ολόκληροι πληθυσμοί για λογαριασμό της προστασίας των μεγάλων οικοσυστημάτων; Η ηθική απέναντι στη φύση ερωτά επίσης αν οποιαδήποτε μορφή ζωής ή πολύπλοκο φυσικό σύστημα, ή ακόμα και η φύση γενικά έχουν ηθική αξία, η οποία της δίνει το απόλυτο δικαίωμα της προστασίας. Η ηθική με τέτοια όρια (ανεξαρτητα πως θα δικαιολογηθούν) πηγαίνει πολύ πιο πέρα από την ηθική απέναντι στα ζώα καθώς και πέρα από κάθε ηθική που τοποθετεί στο επίκεντρο του συμφέροντός της μόνο τους ανθρώπους. Η ηθική απέναντι στη φύση δεν είναι ανθρωποκεντρική, είναι φυσικοκεντρική (βλ. Eser και Potthast 1999, Krebs 1999).

Μόνο όταν το τελευταίο δέντρο έχει κοπεί και το τελευταίο ποτάμι έχει δηλητηριαστεί όταν έχει πιαστεί το τελευταίο ψάρι, μόνο τότε θα διαπιστώσετε ότι τα χρήματα δεν τρώγονται. (Πρόβλεψη του XIX αιώνα των Ινδιανών της φυλής Κριϊ που κατοικούσαν τα εδάφη του σημερινού Καναδά, Διαδόθηκε από τον οργανισμό “Greenpeace”).

Στο τέλος αυτής της ενότητας, θα κάνουμε μια σύντομη επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης αυτών των τριών υποτομέων ενδιαφέροντος της περιβαλλοντικής ηθικής.

Από ιστορική άποψη **η ηθική των φυσικών πόρων** είναι ο παλαιότερος υποτομέας της περιβαλλοντικής ηθικής. Ακόμα από τους αρχαίους χρόνους οι άνθρωποι σκέφτονταν πώς τα διαθέσιμα φυσικά υλικά όπως η ξύλεια και το νερό μπορούν να χρησιμοποιούνται έτσι ώστε να μην εξαντληθούν γρήγορα και να προστατευτούν. Ακόμη και τότε, οι άνθρωποι αντιμετώπισαν την ερημοποίηση ολόκληρων περιοχών, λόγω κατασκευαστικών δραστηριοτήτων και την κατασκευή πλοίων (οι αρχαίοι Έλληνες, οι οποίοι διατηρούσαν μεγάλους στόλους, ανησυχούσαν από αυτή την κατάσταση), ή λόγω της ρύπανσης των υδάτων που χρησιμοποιούνταν για τη βαφή δερμάτων ή κλωστοϋφαντουργικών προϊόντων.

Η συζήτηση για την ηθική των φυσικών πόρων έφτασε το πρώτο αποκορύφωμά της τη δεκαετία του 70 του 20^{ου} αιώνα όταν έγιναν σαφή τα «όρια της ανάπτυξης», στο πλαίσιο των προειδοποιήσεων της Λέσχης της Ρώμης za για την υπερεκμετάλλευση των ορυκτών καυσίμων και των καταθέσεων των μετάλλων.

Η προέλευση της **ηθικής προς τα ζώα** μπορεί να αναζητηθεί στη φιλοσοφία. Ο Immanuel Kant υποστήριξε την ιδέα της άμεσης, φυσικής αλληλεπίδραση με τα όντα που έχουν αισθήσεις (σε αντίθεση με τον Rene Descartes, για τον οποίο, από μηχανιστική άποψη, τα ζώα είναι παράλογα μηχανήματα). Επιπλέον, ο Καντ θεωρούσε ότι η αυξημένη επαφή με τα ζώα μπορεί να συμβάλει στην ηθική τελειοποίηση των ανθρώπων. Ακόμα και ο ιδρυτής του ωφελιμισμού, Jeremy Bentham όρισε ως πολύ σημαντική και βασική την ευθύνη των ανθρώπων προς τα ζώα που έχουν αισθήσεις.

Οι ρίζες της **ηθικής προς τη φύση** ως ηθική διατήρησης μπορούν να εντοπιστούν μέχρι την εποχή του ρομαντισμού (απο τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα.) όταν για πρώτη φορά οι φιλόσοφοι έδωσαν σοβαρή προσοχή στην ομορφιά του τοπίου (βλ. Pfordten 1996, Thomas 1983). Η συμβολή της αισθητικοποίησης της φύσης στην ανάπτυξη της περιβαλλοντικής ηθικής είναι πολύ σοβαρή και είναι σε ισχύ και μέχρι σήμερα. Στην παράδοση της ρομαντικής φιλοσοφίας της φύσης στο 19^ο αιώνα στην Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική κέρδισε δύναμη η κίνηση για τη διατήρηση του σπιτιού και της φύσης - για πρώτη φορά η κριτική του πολιτισμού και της τεχνολογίας σχετίζεται με τη διατήρηση της «σχέσης» με την πατρίδα και το εθνικό συναίσθημα βίωνονταν μέσα από τη βαθιά σχέση με τη φύση.

Αυτή η διασύνδεση είναι ακόμα ζωντανή σε διάφορες μορφές της οικοφιλοσοφίας ή της «βαθιάς οικολογίας», όπως στα λεγόμενα «πράσινα» κινήματα.

1.5 Στο επιχείρημα για την αισθητική ενατένιση

Ο κ. Κ. και η Φύση

Όταν ρωτήθηκε για τη στάση του απέναντι στη φύση, ο κ. Κ. είπε: «Όταν φεύγω από το σπίτι, τότε τότε έχω την επιθυμία να δώ μερικά δέντρα. Κυρίως γιατί με την αλλαγμένη εμφάνισή τους στις διαφορετικές ώρες της ημέρας και εποχές του χρόνου δημιουργούν μια τόσο ισχυρή αίσθηση της πραγματικότητας. Στις πόλεις αρχίζουμε με το χρόνο χάνουμε τον εαυτό μας γιατί βλέπουμε μόνο αντικείμενα για κατανάλωση, σπίτια και δρόμους, τα οποία, αν δεν καταλαμβάνονται παραμένουν κενά, και αν δεν χρησιμοποιούνται, χάνουν το νόημα.

Το ιδιόμορφο κοινωνικό σύστημά μας μας κάνει να κατατάσσουμε και τους ανθρώπους στα αντικείμενα για κατανάλωση, γι' αυτό τα δέντρα, τουλάχιστον για μένα, επειδή δεν είμαι ένας ξυλουργός, κατέχουν κάτι ανεξάρτητο και επομένως καθησυχαστικό. Θέλω να πιστεύω ότι ακόμη και ο ξυλουργός βλέπει σε αυτά κάτι περισσότερο από υλικό εργασίας. (Μπέρτολτ Μπρεχτ, από τα «Δηγήματα για τον κ. Κόινερ»).

Η περιβαλλοντική ηθική διαμορφώνεται ως αυτόνομος ακαδημαϊκός τομέας μόλις στη δεκαετία του 70 του 20^{ου} αιώνα όταν έγιναν εμφανείς όλοι οι κίνδυνοι των ζημιών που η ρύπανση και η οικολογική καταστροφή μπορούν να προκαλέσουν στη φύση και την ανθρώπινη ευημερία. Μόνο τότε σημειώθηκε πρόοδος στην επιστημονική έρευνα των πολύπλοκων φυσικών συστημάτων (οικολογία και έρευνα των οικοσυστημάτων) και της σχέσης μεταξύ των οικοσυστημάτων και της οικονομικής ανάπτυξης, ενώ τα επιχειρήματα της περιβαλλοντικής ηθικής βρήκαν επιστημονικές αποδείξεις. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την ηθική των φυσικών πόρων, αλλά και για την ηθική του τοπίου η οποίες σημείωσαν σημαντική ανάκαμψη.

Η εξέλιξη αυτή συνοδεύτηκε από σημαντική αλλαγή στη συνείδηση του κοινού και ευαισθητοποίηση και αύξηση της οικολογικής ευαισθητοποίησης. Για πρώτη φορά, το πράσινο κίνημα είναι σε θέση να δηλώσει σαφώς τη διαμαρτυρία τους ενάντια στην καταστροφή και την πίεση πάνω στη φύση, ακόμα και σε επίσημο επίπεδο, μέσω των πράσινων κομμάτων. Πολλά από αυτά τα κόμματα καταφνα εκλέξουν δικούς τους εκπροσώπους στα εθνικά κοινοβούλια, για να βοηθήσουν την αλλαγή της κατάστασης από πολιτική άποψη.

Την ίδια στιγμή για πολλούς ανθρώπους έγινε φανερό ότι η σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, της κοινωνίας και της φύσης πρέπει να ενσωματωθούν στην ηθική ως φιλοσοφική επιστήμη.

Με τον τρόπο αυτό οι υπερασπιστές των δικαιωμάτων των ζώων μπορούν να ζητήσουν πιο αποτελεσματική προστασία για τα ζώα που έχουν αισθήσεις, συμπεριλαμβανομένης της πιο λογικής στάσης απέναντι τους στον τομέα της γεωργίας (και της κτηνοτροφίας) και στις επιστημονικές έρευνες (στα πειράματα με ζώα). Επίσης επιβάλλουν την ανάγκη λήψης μέτρων για την καταπολέμηση της απειλής της μόνιμης εξαφάνισης ειδών ζώων (πτηνών, φαλαινών, μεγάλων πρωτευόντων, κλπ). Αποδεικνύεται ότι δεν μπορούμε να αγνοήσουμε τις απαιτήσεις για την ηθική μεταχείριση των ζώων και τη διατήρηση των απειλούμενων ειδών και σημαντικών οικοσυστημάτων (π.χ.. των τροπικών δασών) που συμβάλλουν στη ρύθμιση του κλίματος του πλανήτη και είναι ενδιαίτηματα των διαφόρων ειδών ζώων και φυτών.

Η περιβαλλοντική ηθική δεν μπορεί να αποφύγει τη σύγκρουση μεταξύ της ανθρωποκεντρική και φυσικοκεντρικής ηθικής. Αυτό εγείρει το ερώτημα σχετικά με τους λόγους για την ηθική αναλογικότητα και την ισορροπία μεταξύ των ειδικών συμφερόντων των ανθρώπων και των ζώων (των φυτών, των ενδιαιτημάτων, των ειδών, κλπ.); Σε ποιες περιπτώσεις τα συμφέροντα των ανθρώπων πρέπει να δώσουν τη θέση τους στα συμφέροντα των άλλων έμβιων όντων; Σε αυτό το πλαίσιο η περιβαλλοντική ηθική δεν πρέπει μόνο να υπερασπιστεί τα αιτήματά της για την καταπολέμηση των οικονομικών συμφερόντων και των συμφερόντων των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και το σύνολο της κοινωνίας, αλλά και να ασχοληθεί με την αναπόφευκτη εσωτερική συζήτηση σχετικά με τη «σωστή» περιβαλλοντική ηθική.

2 Τρία επίπεδα του περιβαλλοντικού επιχειρήματος

Πιο πάνω διαχωρίσαμε τρεις υποτομείς της περιβαλλοντικής ηθικής: την ηθική των πόρων, την ηθική των ζώων και την ηθική απέναντι στη φύση. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η διάκριση αυτή δεν είναι απόλυτη, ενώ η διαίρεση είναι αναλυτική, αλλά όχι κατηγορική. Ορισμένα περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η διατήρηση των υδάτων στη διαχείριση των φυσικών πάρκων, ο αστικός σχεδιασμός του χώρου, κλπ, περιλαμβάνουν πτυχές και των τριών υποτομέων – την ηθική των πόρων, την ηθική απέναντι στα ζώα και στη φύση.

Για να σκιαγραφήσουμε την κατάταξη της περιβαλλοντικής ηθικής πρέπει όχι μόνο να κάνουμε διάκριση μεταξύ των τριών υποτομέων (οι εμπειρογνώμονες έχουν συμφωνήσει σε μεγάλο βαθμό πάνω σε αυτό το θέμα), αλλά και να διακρίνουμε τα διαφορετικά επίπεδα στα οποία εφαρμόζεται η περιβαλλοντική ηθική. Ο Conrad Ott (Ott 2000) διακρίνει τρεις τομείς εφαρμογής:

1. Φιλοσοφικός τομέας (η φιλοσοφική επιστήμη «ηθική»),
2. Πολιτικός και νομικός τομέας (η νομοθεσία)

3. Περιπτώσιολογικός τομέας (μελέτες μεμονωμένων περιπτώσεων και συνιστώμενες ενέργειες).

Από τη μία πλευρά, κάθε τομέας εφαρμογής υποθέτει διαφορετική σφαίρα της δραστηριότητας. Από την άλλη πλευρά, οι τομείς εφαρμογής είναι χτισμένοι ο ένας απέναντί στον άλλο και εξαρτώνται ο ένας από τον άλλο: τα δημόσια μέτρα για την αντιμετώπιση μιας υπόθεσης (στην περιβαλλοντική διαχείριση) θα πρέπει να προστατεύονται νομικά και να είναι δικαιολογημένα. Ο νόμος, με τη σειρά του, θα πρέπει να βασίζεται στις αρχές της δεοντολογίας.

2.1 Εφαρμογή στη φιλοσοφία

Αυτό είναι το υψηλότερο πεδίο εφαρμογής της περιβαλλοντικής ηθικής, το οποίο περιλαμβάνει τους επεξηγηματικούς συλλογισμούς: *toyw* συλλογισμούς για την ηθική ισχύ που θα πρέπει να είναι γενικής εφαρμογής, δηλ. να ισχύουν για όλα τα μέλη της κοινότητας του ηθικού λόγου. Στο φιλοσοφικό σύμπαν του λόγου της περιβαλλοντικής ηθικής αναπτύσσονται και αναλύονται τα επιχειρήματα «υπέρ» και «κατά» ορισμένων θέσεων. Συμμετέχουν εμπειρογνώμονες από τον ακαδημαϊκό χώρο (στον τομέα της περιβαλλοντικής ηθικής) και όλοι εκείνοι που παίρνουν αποφάσεις σχετικά με το περιβάλλον στην επαγγελματική τους δραστηριότητα (πολιτικοί, δικηγόροι, μηχανικοί, βιοτεχνολόγοι, κλπ). Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, όλοι οι άνθρωποι μπορούν να συμμετέχουν στη συζήτηση για το περιβάλλον, εφόσον έχουν αναπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση (καθώς και ένα ορισμένο επίπεδο επιστημονικής εκπαίδευσης) και την τάση να συλλογίζονται πάνω στις δικές τους ενέργειες ενάντια στη φύση. Μεταξύ των συμμετεχόντων στο επιστημονικό λόγο όλοι εκείνοι που δεν είναι φιλόσοφοι, φυσικά εξαρτώνται από τα αποδεικτικά υλικά που τους παρασχέθηκαν από τους εμπειρογνώμονες στην οικολογία. Αυτά τα υλικά εξηγούν καλύτερα τις περιπτώσεις και βοηθούν τους μη ειδικούς να προσανατολιστούν στην ύλη. Αναμένονται καλά θεμελιωμένες προτάσεις για περιβαλλοντικά συνειδητή συμπεριφορά, καθώς και αιτιολογημένη λύσεις στις συγκρούσεις στο πεδίο της περιβαλλοντικής ηθικής.

Ωστόσο, στην ίδια τη συζήτηση της περιβαλλοντικής ηθικής, όπως προαναφέρθηκε, οι εμπειρογνώμονες στην περιβαλλοντική ηθική συχνά μπαίνουν σε αντιφάσεις που εμποδίζουν τα ορόσημα. Ειδικότερα, οι ανθρωποκεντρικές και οι φυσιοκεντρικές θέσεις αντιτίθενται σθεναρά. Το ευρύ κοινό δύσκολα μπορεί να καταλάβει χωρίς προηγούμενη προετοιμασία όλα τα επιχειρήματα «υπέρ» και «κατά» των επιχειρημάτων των εναλλακτικών λύσεων που προτείνονται από τους φιλοσόφους. Ωστόσο, όταν η εσωτερική φιλοσοφική συζήτηση δεν οδηγεί σε αντικειμενικώς έγκυρα αποτελέσματα, οι δημόσιοι σύμβουλοι και οι έγκυροι

ερευνητές στον τομέα της περιβαλλοντικής ηθικής, και ιδιαίτερα εκείνοι που λαμβάνουν τις πολιτικές αποφάσεις (πολιτικοί, μηχανικοί, κλπ), λαμβάνουν περιορισμένες πληροφορίες. Σε τελική ανάλυση, κάθε άτομο και κάθε κοινωνία πρέπει να αποφασίσουν σε ποιο βαθμό θέλουν να δώσουν προτεραιότητα και τι βάρος θα εκχωρήσουν στα φυσιοκεντρικά επιχειρήματα (εκτός από τη λήψη υπόψη των ανθρωποκεντρικών επιχειρημάτων, από προεπιλογή).

Οι αποφάσεις σχετικά με την έκταση και τον τρόπο με τον οποίο οι ηθικές πτυχές στη στάση απέναντι στα ζώα και τη φύση αντικατοπτρίζονται στη συμπεριφορά των ανθρώπων και των ανθρώπινων κοινωνιών, είναι η ευθύνη του κάθε ατόμου ή πολιτική οντότητα - σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Για να προλάβουμε καταστάσεις στις οποίες οι αποφάσεις αυτές δεν είναι καλά θεμελιωμένες ή έχουν ληφθεί μάλλον διαισθητικά, θα πρέπει να προσπαθήσουμε να αποκτήσουμε αρκετά βαθιές γνώσεις για τον τομέα, προκειμένου να κατανοήσουμε τη συζήτηση στο πεδίο της περιβαλλοντικής ηθικής.

2.2 Εφαρμογή σε πολιτικό και νομικό επίπεδο

Αυτός ο τομέας εφαρμογής περιλαμβάνει τον ορισμό των συλλογικών, δεσμευτικών νομικών κανονισμών και στόχων για πολιτικές δράσεις (δεσμευμένων με την ποιότητα των περιβαλλοντικών μέτρων). Κάθε ορισμός αυτού του τύπου προϋποθέτει επαρκώς ανεπτυγμένη συνείδηση για το περιβάλλον και την οικολογία, καθώς και εμπειρία στη λήψη άλλων πολιτικών αποφάσεων. Όλοι οι σχετικοί περιβαλλοντικοί στόχοι και προγράμματα αποφασίζονται, διαπραγματεύεται και τίθενται σε ισχύ μέσω των δράσεων των πολιτικών φορέων, όπως οι κυβερνήσεις, τα κοινοβούλια και οι δημόσιες διοικήσεις. Το πιο σημαντικό εργαλείο στη διαδικασία αυτή είναι οι υπάρχοντες περιβαλλοντικοί νόμοι. **Οι περιβαλλοντικοί νόμοι** συνδυάζουν τις ηθικές αρχές και τα αποτελέσματα των πολιτικών αποφάσεων υπό τη μορφή νόμων και άλλων οδηγιών και διαταγμάτων που είναι υποχρεωτικού χαρακτήρα για όλους τους πολίτες ενός κράτους. Το πεδίο εφαρμογής των νομικών οδηγιών είναι συνήθως διευρυμένο - εδώ περιλαμβάνονται όχι μόνο αυστηρά δεσμευτικοί νόμοι, αλλά και κατευθυντήριες γραμμές, ποσοστώσεις και πρότυπα. Στο πλαίσιο της νομικής ρύθμισης οι σύμβουλοι στον τομέα του περιβάλλοντος μπορούν να βοηθήσουν στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη σοβαρότητα και τις αιτίες των διαφόρων ατομικών και συλλογικών αξιώσεων και δικαιωμάτων χρήσης των πόρων της φύσης και των στοιχείων, όπως το νερό, το έδαφος ή ο αέρας. Σε ποιο βαθμό οι βιομηχανικές επιχειρήσεις έχουν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν ελεύθερα το νερό ή το έδαφος, χωρίς να το μολύνουν; Κατά πόσον οι φιλελεύθερες κοινωνίες μπορούν να περιορίζουν τα ατομικά δικαιώματα σε βάρος των δικαιωμάτων της κοινότητας; Κάτω από ποιες συνθήκες μπορούν να συνυπάρχουν σε αρμονία

τα επιχειρήματα για την προστασία των θέσεων εργασίας και εκείνα για την προστασία ενός πλήρους και υγιούς περιβάλλοντος; Σε πιο γενικές γραμμές πώς μπορούμε να εναρμονίσουμε μια συνεπή περιβαλλοντική πολιτική με τα νόμιμα οικονομικά συμφέροντα; Πώς είναι δυνατόν να επιτευχθούν οι μακροπρόθεσμοι οικολογικοί της πολιτικής βιωσιμότητας του περιβάλλοντος (που σχετίζονται με την κατανάλωση ορυκτών καυσίμων και άλλων φυσικών πόρων) και τα βραχυπρόθεσμα συμφέροντα για τη διατήρηση και την αύξηση των κερδών των φυσικών και νομικών προσώπων.

Η περιβαλλοντική ηθική μπορεί να συμβάλει στην οικοδόμηση πιο αποτελεσματικών περιβαλλοντικών πολιτικών και στην αύξηση της ευαισθητοποίησης και της συνείδησης του κοινού. Οι ειδικοί, ωστόσο, πρέπει να βγούν έξω από τους πιο κλειστούς ακαδημαϊκούς κύκλους και να παρέμβουν στη δημόσια συζήτηση για τον καθορισμό των στόχων της καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής, τη διάσωση των τροπικών δασών ή ιχθυαποθεμάτων στους ωκεανούς ή για το θέμα της «περιβαλλοντικής δικαιοσύνης» (η θέση σε μειονεκτική θέση ή η διάκριση των περιθωριοποιημένων ομάδων στην κοινότητα ή των ανθρώπων στις αναπτυσσόμενες χώρες). Οι εμπειρογνώμονες στον τομέα της περιβαλλοντικής ηθικής θα πρέπει να είναι σε θέση να καθορίζουν τους περιβαλλοντικούς στόχους, τα πρότυπα ποιότητας και τους περιορισμούς του επιχειρήματος, επειδή σε αυτές τις περιπτώσεις υπάρχει επίδραση στην ποιότητα των πολιτικών και των νομοθετικών αποφάσεων στον τομέα της οικολογίας. Ο κατάλληλος ορισμός της σχέσης μεταξύ των ανθρώπων και της κοινωνίας, από τη μία πλευρά, και της φύσης, από την άλλη, αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για τη ρύθμιση της συμπεριφοράς απέναντι στη φύση, επειδή η περιβαλλοντική ηθική δίνει επιχειρήματα για τη νομιμοποίηση της συμπεριφοράς μας ως αποδεκτή.

2.3 Περιπτωσιολογική εφαρμογή

Στο κέντρο της περιπτωσιολογικής περιοχής βρίσκονται συγκεκριμένες περιπτώσεις μόλυνσης ή καταστροφής του περιβάλλοντος, μέθοδοι και μέτρα για την προστασία ή την αποκατάσταση μολυσμένου ή κατεστραμένου περιβάλλοντος. Τα μέτρα αυτά είναι κυρίως τεχνικού χαρακτήρα. Χρειαζόμαστε, όμως, πρακτικές δεξιότητες και εμπειρία στην διαχείριση του περιβάλλοντος και την αντίστοιχη τεχνογνωσία των εμπειρογνομόνων στον τομέα αυτό (περιβαλλοντικοί μηχανικοί, τεχνικοί, κλπ.). Αν και η περιβαλλοντική ηθική δεν έχει άμεση συμβολή στις τεχνικές λύσεις σε περιβαλλοντικά προβλήματα, αυτή μπορεί να αναλύει και να απαιτεί επιχειρήματα σχετικά με την έννοια και τη σημασία των τεχνολογικών μέτρων και τη νομική νομιμοποίησή τους. Η περιβαλλοντική ηθική μπορεί να εκτιμήσει τις εναλλακτικές τεχνικές λύσεις στις οποίες υπάρχει διάφορος βαθμός παρέμβασης, κόστους και πιθανών

ανεπιθύμητων παρενεργειών των αποφάσεων. Τα τεχνικά μέτρα δεν εφαρμόζονται σε συνθήκες οι οποίες απαλλάσσονται από ηθικούς λόγους – παρόμοιες δράσεις επηρεάζουν πάντα συλλογικά και προσωπικά συμφέροντα και δικαιώματα που προστατεύονται από το νόμο, και επίσης πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα διαφορετικά συμφέροντα και τις απαιτήσεις των εμπλεκόμενων ατόμων. Ποιος θα ζημιωθεί; Ποιος θα καλύψει τα έξοδα; Πόσο βιώσιμες θα είναι οι συνέπειες των μελετώμενων μέτρων; Κατά την ηθική σύγκριση των εναλλακτικών τεχνολογικών ιδεών ή προγραμμάτων μπορεί να προκύψει σύγκρουση μεταξύ των ανθρωποκεντρικών και των φυσιοκεντρικών προοπτικών. Τι αξίζει μεγαλύτερη προστασία; Τι πρέπει να έχει προτεραιότητα - η ευημερία των ανθρώπων ή η ευημερία των ζώων και των φυτών που συμμετέχουν ή / και επηρεάζονται από το περιβαλλοντικό πρόβλημα;

Ένα άλλο ερώτημα είναι αν τα μελετώμενα μέτρα είναι κατάλληλα, αν ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα είναι πάρα πολύ περίπλοκο και η επιτυχία των μέτρων δεν είναι σίγουρος; Η τεχνική παρέμβαση στα πολύπλοκα οικοσυστήματα πάντα συνοδεύεται από κάποια αβεβαιότητα - μήπως θα επιτευχθεί το επιθυμητό αποτέλεσμα; Μήπως οι ανεπιθύμητες (και απρόσμενες) συνέπειες θα αποδειχθούν πιο ακριβές και πιο σημαντικές από τα επιθυμητά αποτελέσματα; Η αξιολόγηση των τεχνολογικών επιπτώσεων στον πραγματικό κόσμο είναι πολύ πιο δύσκολο από ό,τι η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων που έχουν επιτευχθεί σε απομονωμένα εργαστήρια. Η παρέμβαση στη φύση αποτελεί πάντα ένα πείραμα που οδηγεί συχνά σε αμετάκλητες συνέπειες παρά τις καλές προθέσεις μας για την αποκατάσταση του μολυσμένου περιβάλλοντος. Μεταξύ των ειδικών στην περιβαλλοντική ηθική δεν υπάρχει ακόμα συναίνεση σχετικά με τη σημασία των αντίστοιχων οικονομικών και περιβαλλοντικών μεθόδων διαχείρισης των περιβαλλοντικών θεμάτων· για πολλούς ειδικούς στην περιβαλλοντική ηθική η οικολογία είναι πιο «αδύναμη» επιστήμη με χαμηλό προγνωστικό δυναμικό. Αυτοί δεν πιστεύουν ότι είναι δυνατόν να αξιολογηθούν τα αποτελέσματα που έχουν επιτευχθεί με αρκετά κατάλληλους ποσοτικούς (οικονομικούς) δείκτες: για παράδειγμα, πώς μπορούμε να υπολογίσουμε το κόστος για τα εξαφανισμένα είδη εντόμων στη ζούγκλα του Αμαζονίου; Είναι δυνατό και λογικό να υπολογίζονται οι ζημιές με χρηματικούς όρους;

Ακόμη και ο ακριβής ορισμός της εικαζόμενου περιβαλλοντικού προβλήματος και η αξιολόγηση κατά πόσο επείγουσα είναι η λύση του μπορεί να απαιτήσει την ανάλυση από τη σκοπιά της περιβαλλοντικής ηθικής. Το θέμα πηγαίνει πολύ πιο πέρα από τις τεχνικές πτυχές και επηρεάζει νομικά ζητήματα που είναι εξ ορισμού ηθικά. Όπως για παράδειγμα τι περιλαμβάνεται στον όρο «βέλτιστες πρακτικές» στην περιβαλλοντική διαχείριση. Πριν από την ανάλυση των κινδύνων, πρέπει να εξακριβώσουμε από κανονιστική άποψη, τι σημαίνει «πραγματικός κίνδυνος» και εάν σε αυτή την περίπτωση έχουμε έναν πραγματικό κίνδυνο (και

εδώ φθάνουμε στην κατανόηση του κινδύνου και στην αντίληψη του κινδύνου). Με τον ίδιο τρόπο, θα πρέπει να κάνουμε μια ανάλυση του κόστους και των ωφελών – πρέπει να ξερούμε ποιες αξίες επηρεάζει το πρόβλημα και κατά πόσο είμαστε πρόθυμοι να πληρώσουμε για την προστασία ή την αποκατάσταση ενός ρυπασμένου ή κατεστραμμένου οικοσυστήματος ή φυσικού πόρου. Πόσο πολύτιμη για την κοινωνία είναι η «αμόλυντη φύση»; Πρέπει επίσης να καθιερωθεί μια ιεράρχηση των αξιών, πριν από τη λήψη τυχόν μέτρων. Μήπως εκτιμούμε την «αξία της φύσης» σύμφωνα με τα κανονιστικά κριτήρια; Ή το κάνουμε από τη σκοπιά του ωφελιμισμού με βάση το δυνητικό όφελός της για τους ανθρώπους; Ή δεοντολογικά, δηλαδή σε σχέση με την εγγενή, απόλυτη αξία της; Σε αυτό το στάδιο αποδεικνύεται ότι για άλλη μια φορά επανερχόμαστε στα αιώνια ερωτήματα της περιβαλλοντικής ηθικής, που έχουμε ήδη αναφέρει στο επίπεδο της φιλοσοφίας.

Επιπλέον, οι απαντήσεις στις ερωτήσεις σχετικά με τον σωστό στόχο της προστασίας του περιβάλλοντος ή τα κριτήρια με τα οποία να καλάβουμε αν τα μέτρα που ελήφθησαν ήταν επιτυχείς, πολύ συχνά δεν είναι εύκολες ούτε από επιστημονική, ούτε από ηθική άποψη. Ορισμένοι εμπειρογνώμονες στην περιβαλλοντική ηθική (βάσει της έννοιας των οικοσυστημάτων) θεωρούν ότι η ισορροπία στη φύση – η συντήρηση και η αποκατάστασή της - θα πρέπει να είναι ο κύριος στόχος των δραστηριοτήτων σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος. Συχνά, όμως, δεν είναι σαφές πότε μπορούμε να μιλάμε για βιώσιμο και σταθερό σύστημα και πώς ακριβώς μπορούμε να καθορίσουμε τα όρια της φέρουσας ικανότητας του υπάρχοντος φυσικού συστήματος (π.χ. του παγκόσμιου κλιματικού συστήματος ή των κοραλλιογενών υφάλων). Σύμφωνα με ορισμένες θεωρίες, μερική ανισορροπία ή αστάθεια στη φύση είναι ακόμα και επιθυμητή, επειδή ακριβώς τέτοια φαινόμενα αποτελούν την πηγή της αλλαγής και της εξέλιξης. Τα σημεία της αστάθειας μπορούν ακόμη και να είναι «κινητήρας» της εξέλιξης και τα μακροπρόθεσμα βιώσιμα οικοσυστήματα αποτελούν στην πραγματικότητα εξαίρεση στη φύση.

Από την άλλη πλευρά, για τους ειδικούς στην περιβαλλοντική ηθική, είναι σημαντικό να γνωρίζουν ποιά ακριβώς επιστημονικά και τεχνικά μέσα (μέθοδοι, εργαλεία, κλπ.) έχουμε στη διάθεσή μας. Πόσο μακριά μπορούμε να πάμε στην προσπάθεια να καθορίσουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός περιβαλλοντικού προβλήματος και πώς μπορούμε να αξιολογήσουμε την επιτυχία του ληφθέντος μέτρου; Δεν είναι ιδιαίτερα λογικό να ισχυριζόμαστε ότι σε μια ηθική προοπτική όλοι οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα πρόσβασης σε καθαρό πόσιμο νερό, και να μην έχουμε αρκετά αξιόπιστες μεθόδους για την αξιολόγηση της ποιότητας των υδάτων και για τον εντοπισμό και έλεγχο των τιμών κατοφλίου για τα επιτρεπόμενα επίπεδα ορισμένων χημικών στοιχείων στο νερό. Η ικανοποίηση των ηθικών απαιτήσεων εξαρτάνται από την

ευχρηστίας των μεθόδων για την τεχνική προστασία του περιβάλλοντος. Τα ηθικά πρότυπα συχνά πρέπει να επαναυπολογιστούν σε τεχνικώς ελεγχόμενα πρότυπα (όπως τιμές κατωφλίου) για να μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Ως εκ τούτου, μεταξύ των ειδικών στην περιβαλλοντική διαξάγεται συζήτηση για το κατά πόσο η περιβαλλοντική ηθική μπορεί να είναι επιστημονική ηθική. Η σύγχρονη ηθική του περιβάλλοντος δεν πρέπει να αγνοεί ούτε τα αποτελέσματα των επιστημονικών ερευνών στον τομέα της οικολογία, ούτε τις τεχνολογικές δυνατότητες των πρακτικών λύσεων για την προστασία του περιβάλλοντος.

Παρομοίως με την εφαρμοσμένη ηθική, η περιβαλλοντική ηθική υπολογίζει στα αποτελέσματα της εμπειρικής επιστήμης, αλλιώς δεν μπορεί να διατυπώσει ρεαλιστικές απαιτήσεις και προοπτικές. Σύμφωνα με μια παλιά φιλοσοφική αρχή δεν επιτρέπεται να εξάγονται μέσω αφαίρεσης ρυθμιστικές απαιτήσεις (υποχρεώσεις) από την ύπαρξης ενός αντικειμένου (ύπαρξη) επειδή οι ηθικές αρχές προηγούνται πάντα της εμπειριστικής. Ωστόσο, η πρακτική επιτυχία της περιβαλλοντικής ηθικής εξαρτάται από την επιστημονική γνώση. Προφανώς δεν είναι αποδεκτό να αποφασίζουμε μόνο διαισθητικά ποια φυσικά στοιχεία μπορούν να θεωρηθούν ως «ηθικοί παράγοντες» ως προς την «ηθική κοινότητα» και ποιά δεν μπορούν. Ως εκ τούτου, η βιολογία θα πρέπει να πεί αν οι ασκαρίδες έχουν νευρικό σύστημα και μπορούν να αισθάνονται και, ως εκ τούτου, από παθοκεντρική άποψη, είναι άξιες ηθικής προστασίας. Επίσης, θα πρέπει πρώτα να διευκρινίσουμε ποιοι παράγοντες και σε ποιο βαθμό ευθύνονται για την κλιματική αλλαγή, και αυτό με μια λεπτομερή ανάλυση όλων των διαδικασιών που εμπλέκονται στην αλλαγή του κλίματος, και μόνο τότε να αναφέρουμε και να φέρουμε προ των ευθυνών τους πραγματικούς παραβάτες. Στην αρχή αυτής της ανάλυσης οι εμπειρογνώμονες στην περιβαλλοντική ηθική πρέπει να έχουν προσδιορίσει τους πιθανούς κινδύνους και λόγους. Επιπλέον, μπορούν να απαιτήσουν επιστημονικές έρευνες και να προειδοποιήσουν να είμαστε πιο προσεκτικοί με τον εντοπισμό των υπευθύνων για την αύξηση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα. Στο πλαίσιο αυτό, αναφέρεται η υποχρέωσή μας για τη διατήρηση καλών συνθηκών διαβίωσης για όλους τους ανθρώπους στη γη, και για τα άλλα έμβια όντα. Είμαστε αντιμέτωποι με μια κατάσταση αβέβαιης αιτιότητας: το ηθικό καθήκον μας είναι να μειώσουμε το ποσό των ανθρωπογενών εκπομπών για προληπτικούς σκοπούς. Αλλά η νομιμότητα των περιβαλλοντικών πολιτικών και νομικών αποφάσεων χρειάζεται όχι μόνο ηθικές απαιτήσεις και τις αμφιβολίες, αλλά και επιστημονική εξειδίκευση και αποτελεσματικές μεθόδους για την τεχνική προστασία του περιβάλλοντος.

Η περιβαλλοντική ηθική επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις σχέσεις μας με τη φύση και τη συμπεριφορά μας προς αυτήν. Εκτός από τον κεντρικό ρόλο της στις συζητήσεις σχετικά με τις σωστές αποφάσεις σε εφαρμοσμένο πλαίσιο, η περιβαλλοντική ηθική διέπεται από την

αρχή για δίκαιη μεταχείριση όλων των έμβιων όντων που είναι άξια προστασίας από ηθική άποψη και τα οποία παίζουν ρόλο στην προστασία της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Η περιβαλλοντική ηθική αναπτύσει τα παρακάτω μοντέλα (γενικούς προσανατολισμούς) συμπεριφορά απέναντι στα αντικείμενά της: (α) μοντέλο της αειφορίας, ιδιαίτερα στις ηθική των φυσικών πόρων, (β) μοντέλο στάσης και συμπεριφοράς απέναντι στα ζώα - για την ηθική προς τα ζώα, (γ) μοντέλο αμόλυντης φύσης – για την ηθική της φύσης. Η περιβαλλοντική ηθική εξασφαλίζει επίσης τη βάση της εκπαίδευσης στον τομέα της οικολογίας και την προστασία του περιβάλλοντος. Σε φιλοσοφικό πλαίσιο, η περιβαλλοντική ηθική προσφέρει λόγους και επιχειρήματα για τους διάφορους τομείς της περιβαλλοντικής δράσης, που είναι το αντικείμενο των τομέων της πολιτικής και νομικής δράσης και της περιπτώσιολογικής πρακτικής. Η περιβαλλοντική ηθική είναι και παραμένει μια σταθερή πρόκληση για την σύγχρονη κοινωνία, επειδή προστατεύει την προσεκτική και ηθική συνύπαρξη με τη φύση που στηρίζεται στην κατανόηση και τον σεβασμό.

3 Βασικές μέθοδοι στην περιβαλλοντική ηθική

3.1 Εισαγωγή: Η ηθική φροντίδα για τη φύση

Η περιβαλλοντική ηθική αναπτύχθηκε ως μια νέα φιλοσοφική επιστήμη στις αρχές της δεκαετίας του '70 του περασμένου αιώνα. Μέχρι τότε, οι φιλοσοφία ασχολούνταν κυρίως με τις ενέργειες του ανθρώπου απέναντι στα άλλα ανθρώπινα όντα, ενώ οι ενέργειές του απέναντι στη φύση αναλύονταν από ανθρωποκεντρική σκοπιά. Αξιολογούνταν ως καλές ή κακές σε σχέση με την επίδρασή τους στην ευημερία των ανθρώπων.

Ωστόσο, από τη δεκαετία του '70 και μετά, ο παραδοσιακός ανθρωποκεντρισμός διστάχθηκε. Κατ'αρχάς, η περιβαλλοντική ηθική αμφισβητεί την υποτιθέμενη ηθική ανωτερότητα του ανθρώπου πάνω τους εκπροσώπους των άλλων ειδών. Δεύτερον, διερευνά τα πιθανά λογικά επιχειρήματα που να αποδώσουν εγγενή, απόλυτη αξία στη φύση και στα μη ανθρώπινα στοιχεία της.

3.2 Ανθρωποκεντρική προοπτική

3.2.1 Διαφορετικές ανθρωποκεντρικές θέσεις

Το κύριο ηθικό ζήτημα είναι ποιος ή τι είναι μέρος του ηθικού σύμπαντος; Με άλλα λόγια, σε ποιον ή σε τι αποδίδουμε άμεσες ηθικές υποχρεώσεις; Ποιος ή τι έχει τιμή που πρέπει να σεβόμαστε; Σε αυτό το μέρος της έκθεσης θα επικεντρωθούμε μόνο στην ανθρωποκεντρική προοπτική του ηθικού σύμπαντος. Έτσι, η ανθρωποκεντρική προοπτική της περιβαλλοντικής

ηθικής επικεντρώνεται αποκλειστικά στον άνθρωπο. Μέσα στα στενά όρια του ηθικού σύμπαντος που αντιλαμβάνονται ως απολύτως ανθρωποκεντρικά, υπάρχουν διαφορετικές διαδρομές για να φτάσουμε στην απάντηση στο κύριο ερώτημα μας. Μερικές από τις πιο κοινές απαντήσεις είναι (κατά Krebs, 1999: 19):

1. Μόνο Εγώ (εγωισμός)
2. Εγώ, η οικογένειά μου και οι φίλοι μου (εγωισμός μιας μικρής ομάδας)
3. Όλοι οι άνθρωποι της τάξης μου (ταξική διάκριση)
4. Όλοι οι πολίτες της χώρας μου (εθνικισμός)
5. Όλοι οι άνθρωποι της φυλής μου (ρατσισμός)
6. Όλοι οι άνθρωποι του φύλου μου (σεξισμός)
7. Όλα τα ζωντανά ανθρώπινα όντα (καθολικότητα του παρόντος)
8. Όλα τα ζωντανά ανθρώπινα όντα κατά την παρούσα στιγμή και του παρελθόντος (καθολικότητα που περιλαμβάνει το παρελθόν)
9. Όλα τα ζωντανά ανθρώπινα όντα κατά την παρούσα στιγμή και στο μέλλον (καθολικότητα, η οποία περιλαμβάνει το μέλλον)

Στο πλαίσιο αυτής της σειράς των εννέα βημάτων, καθένα από τα οποία διευρύνει τα όρια του ηθικού σύμπαντος, η ηθική θεωρία είναι ανθρωποκεντρική, αν επιλέγει μία από τις θέσεις μεταξύ των (1) και (9), εντός των ορίων του ηθικού σύμπαντος και εξαιρεί από άμεση ηθική φροντίδα όλες τις μη ανθρώπινες υπάρξεις. Από την εκτεταμένη (φυσιοκεντρική) προοπτική, η οποία περιλαμβάνει επίσης τα μη ανθρώπινα όντα στο ηθικό σύμπαν, αυτή η ανθρωποκεντρική θέση μπορεί να φαίνεται σαν «εγωισμός του είδους» ή «διάκριση των ειδών» (Singer, 1975) ή ως μια μορφή «άνθρωποσωβινισμού» (Routley and Routley, 1979).

Η σειρά που περιγράφεται παρακάτω αποτελεί μια ιεραρχική δομή, η οποία επεκτείνει το επίκεντρο του ανθρωποκεντρισμού όλο και περισσότερο. Εδώ δεν μπορούμε να αναλύσουμε όλες τις διαφορετικές θέσεις, αλλά ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποτελεί η ένατη ανθρωποκεντρική θέση, δεδομένου ότι σε αυτή περιλαμβάνονται όλα τα έμβια όντα, όχι μόνο του παρόντος αλλά και του μέλλοντος. Και πραγματικά αυτό που σήμερα προκαλούμε στη φύση, μειώνει σοβαρά τις πιθανότητες των μελλοντικών γενεών να ζήσουν μια καλύτερη ζωή. Αν ο ηθικός σεβασμός είναι σεβασμός προς τη δυνατότητα για μια καλύτερη ζωή για όλους τους άλλους, αυτός θα πρέπει να διατηρεί αυτή τη δυνατότητα και για τις μελλοντικές γενιές. Είναι δύσκολο να εκτιμήσουμε ποιο επιχείρημα μπορούμε να προτείνουμε εναντίον αυτής της προσέγγισης. Όπως λέει η Angelica Krebs:

Η αδιαφορία και η παραμέληση του δικαιώματος σε μια καλύτερη ζωή για εκείνους που θα έρθουν μετά από εμάς, που έχουν διαφορετική θέση στον χρόνο, ισοδυναμεί με

το να παραμελήσουμε το δικαίωμα σε μια καλύτερη ζωή σε εκείνους που βρίσκονται σε διαφορετική θέση στο χώρο, όπως για παράδειγμα οι άνθρωποι του Τρίτου Κόσμου. Αν το δεύτερο είναι ανήθικο, το πρώτο θα πρέπει επίσης να είναι ανήθικο (Krebs 1999: 20).

Δεν είναι σαφές ποιό θα είναι το μέλλον και τι θα χρειάζονται οι μελλοντικές γενιές για την επίτευξη ευημερίας. Δεν μπορούμε να ξέρουμε ακριβώς, αλλά μπορούμε να φανταστούμε κάποιες βασικές ανάγκες των ανθρώπων του μέλλοντος: και παρόλο που δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τις προσωπικές και πολιτιστικές δυνατότητές τους για την επίτευξη ευημερίας, γνωρίζουμε αρκετά για τις καθολικά διαθέσιμες ευκαιρίες για την ικανοποίηση των καθολικών βασικών αναγκών.

Για παράδειγμα, θα θέλουν να είναι υγιείς, και πολλοί από αυτούς θα θέλουν να απολαύσουν τις φρέσκες μέρες του καλοκαιριού. Αν καταστρέψουμε το στρώμα του όζοντος και οι μελλοντικές γενιές θα πρέπει να παραμείνουν κλειστές στο σπίτι για να αποφύγουν τον καρκίνο του δέρματος, αυτό δεν θα ήταν ηθικά σωστό, έτσι δεν είναι; (Krebs, 1999: 20).

Δεδομένου ότι θα υπάρχουν (ύπαρξη), οι μελλοντικές γενιές θα έχουν τα ίδια ηθικά δικαιώματα που έχουν και οι τωρινές, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος για μια καλή ζωή. Ως εκ τούτου, η ανθρωποκεντρική ηθική πρέπει να αναγνωρίσει ότι έχουμε την υποχρέωση να σεβόμαστε και να φροντίζουμε για το περιβάλλον για το καλό των ανθρωπίνων όντων και για την ευημερία των σημερινών και των μελλοντικών γενεών. Επιπλέον, είναι σαφές ότι οι δράσεις και οι πολιτικές που αναλαμβάνουμε εμείς, οι σύγχρονοι άνθρωποι, θα έχουν σημαντική επίδραση στην ευημερία των μελλοντικών γενεών (βλ. Gewirth, 2001). Παρόλο που δεν υπάρχει αμοιβαιότητα (γιατί οι μελλοντικές γενιές δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για μας σε αντάλλαγμα για αυτά που θα κάναμε εμείς γι' αυτούς) και υπάρχει η αδυναμία της γνώσης (αφού δεν ξέρουμε ακριβώς πως θα συμπεριφέρεται η καθεμία από τις μελλοντικές γενιές: βλ. Parfit, 1984), μπορούμε να ισχυριζόμαστε ότι τα καθήκοντά μας συνίστανται στο να κάνουμε το καλύτερο που μπορούμε για να είμαστε βέβαιοι ότι δεν θα εμποδίζουμε τις μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες (βλ. Barry, 1999). Για παράδειγμα, αυτό «μας κάνει να αναλύσουμε και κατά συνέπεια να αναθεωρήσουμε τα σημερινά επίπεδα της ρύπανσης, την εξάντληση των πόρων, την κλιματική αλλαγή και την αύξηση του πληθυσμού» (Cochrane, 2007).

3.2.2 Εργαλειακή αξία της φύσης

Στην ανθρωποκεντρική προοπτική, τα ζώα, τα φυτά, τα οικοσυστήματα και το σύνολο της φύσης έχουν μια «αξία» μόνο και αποκλειστικά ανάλογα με τη σημασία τους για τους

ανθρώπους και τα συμφέροντά τους. Αυτό ονομάζεται πιο συχνά «εργαλειακή αξία». Η πιο σημαντική συνέπεια αυτής της προοπτικής για το περιβάλλον και τη φύση είναι ότι ο μόνος αποδεκτός λόγος για την διατήρηση και την καλλιέργεια της φύσης είναι ότι η ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών – όπως η φροντίδα και η συντήρηση του σώματος και της υγείας - εξαρτώνται από τη φύση. Η Φύση, ιδίως με τη μορφή των φυσικών πόρων, αποτελεί προϋπόθεση για τη βιολογική και οικονομική ζωή μας· χωρίς τη φύση, η ανθρώπινη ζωή δεν είναι δυνατή.

Στην ανθρωποκεντρική προοπτική το περιβάλλον (αέρας, νερό, ορυκτά, ζώα, φυτά, κλπ.) είναι σημαντικό και πολύτιμο για τους ανθρώπους, αλλά πολύτιμο *μόνο με αυτή την έννοια, δηλαδή, για τους ανθρώπους*. Δεν υπάρχει κανένας άλλος λόγος για την εκτίμηση της φύσης, η φύση δεν είναι πολύτιμη από μόνη της, αλλά μόνο σε σχέση με το συμφέρον του ανθρώπου. Η εξοικονόμηση πόρων (ζώα, τα ορυκτά καύσιμα, ορυκτά, κλπ) μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο με τις ανάγκες και τα συμφέροντα των σύγχρονων ανθρώπων, ή στην καλύτερη περίπτωση, των μελλοντικών γενεών.

Έτσι, για παράδειγμα, η συζήτηση για την αειφόρο ανάπτυξη συχνά εστιάζει στις μεθόδους διαχείρισης των πόρων, με έμφαση στην κοινωνική δικαιοσύνη και την ευημερία των μελλοντικών γενεών (βλέπε Palmer 2008: 18). Η ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης που παρατίθεται πιο συχνά βασίζεται στο “Our Common Future” («Το κοινό μας μέλλον») (*Our Common Future*, WCED 1987) και είναι ανθρωποκεντρικός: «Η αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες».

Στο πλαίσιο αυτής της ανάλυσης, εμείς δεν χρειαζόμαστε καμία ειδική περιβαλλοντική ηθική, επειδή κάθε ηθική είναι κατ’ανάγκη ανθρώπινη ηθική. Οι αξίες προκύπτουν από τους ανθρώπους και επικεντρώνονται στον άνθρωπο. Κατ’αρχήν, μόνο οι άνθρωποι έχουν «ηθικούς λόγους» και είναι «ηθικοί παράγοντες». Σε συμφωνία με αυτή την πολύ στενά ανθρωποκεντρική ματιά, κάνομε διάκριση μεταξύ, από τη μια πλευρά, των «επίσημων καθηκόντων» απέναντι σε όλα τα όντα με ηθική βάση (δηλαδή τους ανθρώπους) και, από την άλλη πλευρά, των «έμμεσων υποχρεώσεων», απέναντι σε όλα τα όντα (ζώα, φυτά, κλπ), από τα οποία οι άνθρωποι (ως ηθικοί παράγοντες) πρέπει να συνεχίσουν να ζουν με υπευθυνότητα και να προστατεύουν την ευημερία τους. Η φύση είναι πολύτιμη από ηθική άποψη μόνο έμμεσα, αν, και μόνο αν η φύση συμβάλλει στις ανάγκες και τα συμφέροντα των ανθρώπων. Ως εκ τούτου, πρέπει να κάνουμε διάκριση μεταξύ της «αξίας στη φύση» και της «αξίας της φύσης» (Palmer, 2008: 17) - μόνο το δεύτερο θα υιοθετηθεί από τους αυστηρούς ανθρωποκεντριστές όπως ο φιλόσοφος William Baxter, επειδή γι’αυτούς η ίδια η φύση δεν

έχει δική της, εσωτερικά εγγενή αξία της. Αν γίνεται λόγος για «αξία της φύσης», στην πραγματικότητα εμείς μόνο αποδίδουμε στη φύση τα δικά μας συμφέροντα, που αυτή ικανοποιεί. Χωρίς τους ανθρώπους όμως, σε αυτό το παράδειγμα δεν υπάρχει «φυσική» αξία. Αυτή η αυστηρή ανθρωποκεντρική προοπτική είναι σε σοβαρή αντίθεση με τη διαίσθηση πολλών ανθρώπων απέναντι στη φύση: οι άνθρωποι εκτιμούν ή αγαπούν τη φύση (και τους ζωντανούς οργανισμούς όπως τα φυτά και τα ζώα) και για το δικό τους καλό, και όχι μόνο για χρηστικούς λόγους. Οι λογικοί ή οι μέτριοι ανθρωποκεντριστές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος μπορεί να έχει πιο σοβαρά από ό,τι τα καθαρά εργαλειακά συμφέροντα απέναντι στο περιβάλλον και τη φύση· αυτοί υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει καμία ανάγκη τα ανθρωποκεντρικά επιχειρήματα να τονίζουν μόνο τις πραγματικές ή τις χρηστικές πτυχές των σχέσεών μας με τη φύση. Χωρίς να αφήνουμε την ανθρωποκεντρική θέση, μπορούμε να επικοινωνούμε με τη φύση σε αισθητικό ή στοχαστικό πλάνο (πιο παθητικό απ'ό,τι ενεργό, πιο απολαυστικό απ'ό,τι χρηστικό στην τεχνολογική έννοια).

3.2.3 Αισθητικές και άλλες αξίες της φύσης

Ήδη έχουμε επισημάνει ότι ορισμένοι από τους λιγότερο αυστηρούς ανθρωποκεντρικούς ετης γνώμης ότι τουλάχιστον τα αισθητικά (ή τα στοχαστικά) επιχειρήματα υπέρ της διατήρησης της φύσης μπορεί να συμπληρώσουν τα εργαλειακά· δικαιολογούν την ανάγκη για τη διατήρηση και την καλλιέργεια της φύσης με την αισθησιακή ελκυστικότητά της, δηλαδή, με το γεγονός ότι η φύση δίνει την ευκαιρία να δοκιμάσουμε την αίσθηση της χαράς και ικανοποίησης, απόλαυσης από την αναπνοή καθαρού αέρα του βουνού, για παράδειγμα.

Πέρα από την στενή εργαλειακή σκοπιά μπορούμε να αναγνωρίσουμε την αισθητική και στοχαστική αξία της φύσης. Παρόμοιες αξίες μας θυμίζουν την εγγενή αξία της φύσης, επειδή αυτές σχετίζονται με την αποτίμησή της ως τέτοια, αλλά αποδίδονται στους ανθρώπους, η αξία αυτή εκδηλώνεται και αναπτύσσεται ως τέτοια μόνο μέσω των ανθρώπων και των αισθητικών και στοχαστικών πρακτικών τους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αισθητική και η στοχαστική αξία έχουν μια άλλη ποιότητα ως ηθικές ή δεοντολογικές αξίες! Για πολλούς ανθρώπους ο όρος «στοχαστική αξία» σημαίνει όχι μόνο ότι η φύση είναι αισθητικός πόρος για εμάς τους ανθρώπους, αλλά ότι η φύση είναι απολύτως ωραία και πανέμορφη! Εδώ η ανθρωποκεντρική θέση μεταφέρεται στο πεδίο της επιστημολογικής και οντολογικής θέσης (αν και όχι σε μια ηθική έννοια) και ερχόμαστε στο πρόβλημα για το πώς μπορούμε να γνωρίσουμε τη φύση με ένα μεταφυσικό τρόπο.

Παρ'όλα τα επιχειρήματα, ωστόσο, οι οντολογικές συνέπειες αυτής της ανάλυσης δεν μπορούν να αρνηθούν με την άρνηση και της υπόθεσης της ανεξάρτητης αισθητικής αξίας της φύσης ως τέτοια· με αυτή την έννοια θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η αισθητική αξία ή η

στοχαστική αξία της φύσης υπάρχει μόνο εάν οι άνθρωποι εκτιμούν την ομορφιά και το μεγαλείο της φύσης. Σκεφτείτε αν εσείς οι ίδιοι θεωρείτε ότι η φύση έχει πραγματική αισθητική αξία; Κάντε ένα τετριμμένο πείραμα σκέψης και αναρωτηθείτε αν ο τελευταίος άνθρωπος στη Γη, θα κάνει λάθος, αν καταστρέψει τη φύση και ολόκληρο τον πλανήτη; Αν αξιολογήτε αυτό ως λάθος, τότε για σας τα μη ανθρωπόμορφα στοιχεία έχουν επίσης αξία, ακόμη και ηθική αξία από μόνα τους!

Σκεφτείτε αν πράγματι αποτελεί αντίφαση αυτή καθαυτή ο ισχυρισμός ότι η αισθητική αξία της φύσης είναι «αισθητικά εγγενή αξία για εμάς.» Μπορεί η φύση να έχει αισθητικές διατάσεις (σε μια αντικειμενική έννοια του όρου) που είναι αναγνωρίσιμες μόνο για εμάς, αλλά τα οποία συμβαίνουν κατά τέτοιο τρόπο που εμείς δεν είμαστε ελεύθεροι να αποφασίσουμε τι εκτιμούμε ως αισθητικά ελκυστικό στη φύση, δεδομένου ότι ορισμένες ιδιότητες της φύσης πρέπει να αξιολογηθούν ως αισθητικές για ανθρωπολογικούς λόγους (στη βάση της κοινής ανθρώπινης εμπειρίας και οργάνωσης);

Αν θεωρούμε πολύτιμη την ίδια την πράξη της ενατένισης και την ψυχική αξιολόγηση ενός πράγματος, εμείς ουσιαστικά αποδίδουμε το γεγονός αυτό στις ιδιότητες που είναι εσωτερικές για αυτό το πράγμα, τις τεράστιες διαστάσεις ή τη δύναμή του (μια γίγαντιαία σεκόγια, καταρράκτες) ή τη δομική πολυπλοκότητα του (παράξενοι σχηματισμοί βράχων) ή την ελευθερία και το ανεπιρέαστό του από εργαλειακές ανθρώπινες δραστηριότητες (η θάλασσα, η έρημος, ο ουρανός) (Krebs, 1999: 46).

Ίσως η δική μας πρακτική της αισθητικής αντίληψης αποτελεί προϋπόθεση για να βιώσουμε την ομορφιά και το μεγαλείο της φύσης, αλλά αυτή η ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα σε εμάς και τη φύση είναι θεμελιώδης ιδιότητα (οντολογική και ανθρωπολογική) τόσο δικμας, όσο και της τη φύσης, η οποία περιλαμβάνει μη-ανθρωπόμορφα στοιχεία. Είναι απαραίτητο να έχουμε αισθητική συνείδηση για να βιώσουμε τη φύση ως ομορφιά, αλλά πάντως η φύση είναι όμορφη από μόνη της, και εμείς διαθέτουμε την έμφυτη προδιάθεση μας να βιώνουμε να εκτιμούμε την ομορφιά της φύσης! Πρόκειται για σύνθετα φιλοσοφικά ερωτήματα που δεν έχουν εύκολη απάντηση, αλλά μέσα από αυτά μπορούμε να αναλύσουμε το πρόβλημα της εγγενούς αξίας της φύσης σε μια πιο γενική προοπτική.

Αν αποφασίσουμε ότι η φύση έχει εγγενή αισθητική αξία, αυτό δεν σημαίνει ότι στην ίδια μπορεί να αποδοθεί επίσης ηθικά εγγενή αξία. Από ανθρωποκεντρική προοπτική οι ηθικές εγγενείς αξίες είναι εσωτερικές για τον ηθικό πολιτισμό μας (και ποτέ εξωτερικές). Ως εκ τούτου, από τη μία πλευρά, οι ανθρωποκεντρικοί μπορούν να αποδεχθούν την αισθητικότητα και την ικανότητα να συλλογίζεται ως εγγενής για τη φύση, αλλά από την άλλη πλευρά, μπορεί να αρνηθούν τον συλλογισμό ότι η ηθική αξία της φύσης είναι εγγενής για τη φύση. Για

εκείνους τους φιλοσόφους οι ηθικές αξίες είναι πάντα συνδεδεμένες με τον άνθρωπο και με τη χρήση και την απόλαυση των φυσικών πόρων και φαινομένων. Ταυτόχρονα ο ανθρωποκεντρικός μπορεί να συμπεράνει ότι η ενατένιση της φύσης είναι πολύτιμη για την επίτευξη μιας καλύτερης ποιότητας ζωής. Με αυτή την έννοια (και μόνο υπό αυτή την έννοια) στον ανθρωποκεντισμό η αισθητική αξία της φύσης (που μπορεί να έχει και μια εγγενή ένα) συμβάλλει στην ηθικότητα της ανθρώπινου γένους, υπό την έννοια ότι η καλή ζωή είναι ηθικής σημασίας ακριβώς ως καλή. Έτσι, η αισθητική (εγγενής) αξία της φύσης συμβάλλει έμμεσα στην ηθική αξία της, αν και οι αισθητικές αξίες από μόνες τους δεν είναι αυστηρά ηθικές αξίες. Αυτό αποτελεί πραγματικά ένα πολύ σύνθετο τρόπο συλλογισμού, αλλά είναι ένα τυπικό παράδειγμα της φιλοσοφικής επιχειρηματολογίας.

Στην πραγματικότητα, η ανθρωποκεντρική θέση δεν είναι κατά των συναισθημάτων και των αισθημάτων κατ'αρχήν· αυτή δεν ισχύει μόνο για τα υλικά συμφέροντα στη φύση. Οι ανθρωποκεντρικοί και οι μη ανθρωποκεντρικοί που ενδιαφέρονται για την περιβαλλοντική ηθική μοιράζονται μια θετική στάση απέναντι στο περιβάλλον στο οποίο οι άνθρωποι έχουν ζήσει για μεγάλο χρονικό διάστημα, επειδή αυτά τα μέρη φέρουν μια αίσθηση οικειότητας και ασφάλειας. Σε τέτοια μέρη ο άνθρωπος αισθάνεται σαν να είναι «στο σπίτι», «στην πατρίδα» του, το οποίο συνήθως διαμορφώνει σε κάποιο βαθμό την ταυτότητα των ατόμων που ζουν σε αυτό/αυτή. Η κατανόηση του ίδιου του εαυτού σου μέσα από την πατρίδα και τη φύση της πατρίδας είναι μια κοινή μορφή έκφρασης της ατομικότητας (βλ Krebs, 1999: 55). Το αίσθημα αποξένωσης και θλίψης κατακλύζει πολλούς ανθρώπους που επιστρέφουν στους τόπους όπου είχαν ζήσει στο παρελθόν και όταν δούν, για παράδειγμα, ότι τα δέντρα μπροστά στο πατρικό σπίτι τους έχουν κοπεί και ότι η φύση έχει αλλάξει εντελώς. Οι ανθρωποκεντρικοί μπορούν να συμφωνήσουν με την ιδέα ότι η φύση πρέπει να προστατεύεται εφόσον είναι μέρος του σπιτιού των ανθρώπων. Έτσι η ανθρωποκεντρική προοπτική σε συμφωνία με ορισμένο ιδεαλισμό και ακόμη και ρομαντισμό (η στάση απέναντι στο «πατρικό σπίτι»).

Ο ανθρωποκεντρικά προσανατολισμένος άνθρωπος μπορεί επίσης να αισθάνεται συμπάθεια και συμπόνια για τα ζώα που έχουν αισθήσεις, παρόλο που αρνείται ότι αυτά έχουν εγγενή ηθική αξία από μόνα τους. Η επιθυμία να αποφύγει τον πόνο και τη δυστυχία όλων των έμβιων όντων δεν είναι ασυνήθιστο για τον ανθρωποκεντρικό. Συμπόνια προς τα έμβια όντα που μπορούν να αισθανθούν πόνο και άγχος, δεν χρειάζεται ιδιαίτερη ηθική δικαιολογία, γιατί για τους περισσότερους ανθρώπους αυτό είναι προφανές και αυτονοητό. Ακόμη και χωρίς τον ηθικό σεβασμό προς τη φύση, ένα άτομο μπορεί να αγαπάει τη φύση και να την εκτιμά. Η ανθρωποκεντρική προσέγγιση δεν είναι κρύα και μηχανιστική.

Οι ανθρωποκεντρικοί μπορούν να εκτιμούν, κατ'αρχήν, όλα τα φυσικά φαινόμενα και την ακεραιότητά τους, αν και δεν είναι επιρρεπής σε αποδίδουν στη φύση εγγενή ηθική αξία.

Μόνο αν η ανθρωποκεντρική θέση περιορίζεται σε μια καθαρά εργαλειακή άποψη για τη φύση, αυτή μπορεί να γίνει σκληρή και αυστηρά υλιστική. «Μόνο κάποιος που επιφέρει ζημιές ή βλάβες στη φύση, χωρίς εύλογη αιτία, κάποιος που ρίχνει άδεια μπουκάλια από κόκα κόλα στα λιβάδια, που ποδοπατά τα σκαθάρια και τα λουλούδια, αν και μπορεί εύκολα να τα παρακάμψει ή να τα προστατεύσει, μπορεί να θεωρηθεί βάνδαλος που καταστρέφει τη φύση.» Η αντίθετη κατάσταση είναι «όταν εργαζόμενοι στις κατασκευές κόβουν δέντρα για να καθαρίσουν το χώρο για το νέο κτίριο, δηλαδή δεν κάνουν τίποτα, με το οποίο εκθέτουν τον χαρακτήρα σας, δεν συμπεριφέρονται σαν βάνδαλοι απέναντι στη φύση» (Krebs 1999: 58).

Οι έξυπνοι και συνετοί ανθρωποκεντρικοί ποτέ δεν θα καταστρέψουν το περιβάλλον μόνο για να διατηρήσουν τα φυσικά θεμέλια της δικής τους ζωής, αλλά και να προστατεύσουν τα δικά τους θετικά (αισθητικά και ενσυναισθητικά) αισθήματα απέναντι στην πλήρη, άθικτη φύση. Έτσι, σε τελική ανάλυση, η συμπεριφορά του ανθρωποκεντρικού δεν διαφέρει από εκείνη του εύκρατου μη ανθρωποκεντρικού ο οποίος αναγνωρίζει στη φύση εγγενή ηθική αξία.

Οι ανθρωποκεντρικοί, ενεργούν με διαφορετικό τρόπο μόνο σε σύγκριση με τους πιο θεμελιώδεις μη ανθρωποκεντρικούς, για παράδειγμα, μπορούν να σκοτώσουν μια κατσαρίδα στην κουζίνα - κάτι που ο ριζοσπαστικός μη ανθρωποκεντρικός δε θα κάνει ποτέ. Για τον ανθρωποκεντρικό η κατσαρίδα μπορεί να έχει οικολογική αξία (με την έννοια της «λειτουργίας») εφ'όσον η φύση είναι ένα πολύπλοκο διασυνδεδεμένο σύστημα (εκείνο που οι άνθρωποι χρειάζονται για να ζούν ισορροπημένα και να είναι υγιείς), αλλά όχι ηθική αξία από μόνη της. Από την άποψη του ανθρωποκεντρικού δεν υπάρχει λόγος να μην σκοτώσει μια συγκεκριμένη κατσαρίδα, Κανένας ηθικός σεβασμός δεν θα τον σταματήσει να καταστρέψει την συγκεκριμένη κατσαρίδα. Αυτό σηματοδότησε τη σαφή διάκριση μεταξύ της μέτριας ανθρωποκεντρικής άποψης και της ριζοσπαστικής μη ανθρωποκεντρικής άποψης απέναντι στη φύση. Υπάρχουν διαφορετικές δυνατές απόψεις απέναντι στην «αξία της φύσης» σε ανθρωποκεντρική έννοια - όχι μόνο σε εργαλειακό ή υλιστικό πλάνο. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν σοβαροί λόγοι να ισχυριζόμαστε ότι οι ανθρωποκεντρική ηθική είναι πολύ περιορισμένη, επειδή είναι αρκετά επικεντρωμένη στον άνθρωπο, και όχι μόνο οι άνθρωποι ανήκουν στο ηθικό σύμπαν.

3.3 Μη ανθρωποκεντρική άποψη

Σε αυτό το μέρος θα εξετάσουμε τα λογικά επιχειρήματα για την ανάθεση εγγενούς αξίας στη φύση και τα μη ανθρώπινα όντα. Πρώτα θα εξηγηθούν μερικές έννοιες της «εγγενούς αξίας»

και ορισμένες λειτουργίες της χρήσης της έννοιας. Δεύτερον, θα εξετάσουμε μερικές βασικές θεωρίες και τους εκπροσώπους τους στο πλαίσιο της μη ανθρωποκεντρικής προοπτικής. Καθένας από αυτούς προσφέρει επιχειρήματα για την επέκταση της «ηθικής κοινότητας» με μη ανθρωπόμορφα όντα. Στην υποσημείωση περιλαμβάνονται μελέτες που μπορείτε να διαβάσετε, πριν να εξοικειωθείτε με μερικές από τις βασικές θεωρίες και τους εκπροσώπους τους.

Πρωτού εξετάσουμε τις τέσσερις βασικές θεωρίες, πρέπει να κατανοήσουμε τη σημασία και τη χρήση της έννοιας της εγγενούς αξίας.

3.3.1. Διαφορετικές μη ανθρωποκεντρικές θέσεις

Ο Vauter Ahterber (1994: 182-87) προσδιορίζει τρεις τύπους εγγενούς αξίας, μετά τον Taylor (Taylor, 1986, 72-76? 1984, 150 επ.).

Εγγενή αξία νοείται:

1. Κάτι που έχει βιωθεί άμεσα, έγινε αισθητό ως ικανοποιητικό, ευχάριστο ή πολύτιμο από μόνη του, όπως η χαρά και η ευτυχία στην κλασική ηδονιστική ωφελιμισμό;
 2. Η τιμή που οι άνθρωποι δίνουν σε μέρη ή αντικείμενα της αισθητικής, ιστορικής, πολιτιστικής ή ακόμα και συναισθηματική αξία
 3. Τα όντα ή οι ουσίες έχουν μια σειρά από βασικά χαρακτηριστικά. Ακριβώς για το λόγο αυτό δεν αξίζουν ηθική αξιολόγηση. Και μήπως είναι ο ηθικός σεβασμός κατάλληλη σχέση;
- Η μη ανθρωποκεντρική άποψη μπορεί να εκπροσωπείται με πολλούς τρόπους. Σε αυτή την εργασία παρουσιάζουμε τέσσερις θεωρίες:

1. Παθοκεντρισμός
2. Βιοκεντρισμός
3. Οικοκεντρισμός
4. Ολισμός

Καθεμία εξετάσει ποια στοιχεία της φύσης και του περιβάλλοντος είναι υποψήφιοι για την ηθική υπόσταση και ποια είναι τα επιχειρήματα για την απόδοση αυτής της ηθικής υπόστασης. Το επιχειρήματα μπορεί συχνά να ερμηνευθεί ως μέρος ενός βασικές ηθικές θεωρίες που παρουσιάζονται στο Μάθημα 1 του κεφαλαίου II. Κάθε θεωρία έχει υπερασπιστές της. Πίνακας 4.1. ένα σχηματικό διάγραμμα τεσσάρων μη ανθρωποκεντρικών θεωριών

Πίνακας 1. Σχέδιο των μη ανθρωποκεντρικών απόψεων (προετοιμάστηκε από Cees Vromans)

Θεωρία	Υποψήφιος	Επιχείρημα	Εκπρόσωποι
Παθοκεντρισμός Ωφελιμισμός Συνεπειοκρατία Σεντιεντισμός	Όλα τα όντα μπορούν να υποφέρουν. Όλα τα όντα είναι «αισθητήρια».	Συνολική ισορροπία της ευχαρίστησης πάνω από τον πόνο. Το μεμονωμένο ζώο έχει ηθική υπόσταση, εφόσον ο πόνος ή η ευχαρίστηση του μεμονωμένου όντος αποτελεί μέρος του συνολικού ποσού της ευχαρίστησης ή του πόνου.	Peter Singer
Δεοντολογία		Τα μεμονωμένα ζώα έχουν ηθική υπόσταση (εσωτερική αξία) επειδή είναι «υποκείμενα της ζωής.»	Tom Regan
Βιοκεντρισμός Δεοντολογία	Όλα τα ζωντανά όντα	Οι ζωντανοί οργανισμοί έχουν ηθική υπόσταση, επειδή έχουν εγγενή αξία. Επιδιώκουν την επίτευξη μιας καλύτερης ύπαρξης και των στόχων.	Paul Taylor

Συνεπειοκρατία		Όλα τα ζωντανά όντα έχουν ηθική υπόσταση, επειδή είναι καλά και χρήσιμά από μόνα τους, αλλά υπάρχει μια ιεραρχία. Μερικά ζωντανά όντα έχουν υψηλότερη εγγενή αξία.	Robin Attfield
Οικοκεντρισμός	Όλοι οι οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένων των οικολογικών συστημάτων	Τα ανθρώπινα όντα και όλοι οι άλλοι οργανισμοί έχουν ηθική υπόσταση, επειδή έχουν το δικαίωμα να αναπτύσσονται.	
Ολισμός	Όλα τα φυσικά στοιχεία	Το σύνολο («η Γη») έχει ηθική υπόσταση.	Aldo Leopold

(1) Η παθοκεντρική θεωρία

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία είναι λάθος να κάνουμε τα ζώα να υποφέρουν. Δεν είναι μόνο ο άνθρωπος που αισθάνεται ευχαρίστηση και πόνο, τα ζώα είναι επίσης ικανά τέτοιων αισθήσεων. Γι' αυτό έχουν την ίδια ηθική αξία ως τα ανθρώπινα όντα. Και οι δύο είδη είναι σε θέση να αισθάνονται. Στα πλαίσια του σιεντισμού διακρίνουμε συγγραφείς που υπερασπίζονται το σκεπτικό της αιτιώδους συνάφειας και εκείνους που ακολουθούν το δεοντολογικό σκεπτικό.

Ο Peter Singer (1993) είναι χρηστικός. Ο ωφελιμισμός, η οποία είναι μία από τις αιτιώδεις θεωρίες, ασχολείται με την ισορροπία ανάμεσα στην ευχαρίστηση και τον πόνο. Υποτίθεται ότι μια δράση θα μπορούσε να επηρεάσει τα συμφέροντα των αισθανόμενων όντων. Ως εκ τούτου, τα συμφέροντα όλων των αισθανόμενων όντων, συμπεριλαμβανομένων των μη ανθρωπόμορφων, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την αξιολόγηση μιας δράσης ως σωστή ή λαθεμένη.

Ο Singer και άλλοι ωφελμιστές ισχυρίζονται ότι η εμπειρία της ευχαρίστησης ή η ικανοποίηση των συμφερόντων ως τέτοια έχει εγγενή αξία, και όχι τα όντα που συμμετέχουν σε αυτές τις σχέσεις. Για τους ωφελμιστές σαν τον Singer, τα μη αισθανόμενα αντικείμενα στο περιβάλλον, όπως τα φυτά, τα ποτάμια, τα βουνά και το τοπίο δεν έχουν εγγενή αξία και στην καλύτερη περίπτωση έχουν μόνο εργαλειακή αξία, επειδή χρησιμοποιείται μόνο για την ικανοποίηση των αισθανόμενων όντων. Η ωφελμιστική εξίσωση μπορεί να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι μια δράση που προκαλεί βλάβη στα μεμονωμένα ζώα μπορεί να είναι σωστή, διότι τα συμφέροντα κάποιου άλλου υπερσχύουν τα συμφέροντα των ζώων που επιρεάστηκαν.

Ο Tom Regan (1983) προσφέρει μια δεοντολογική επιχειρηματολογία. Σύμφωνα με τον ίδιο, μερικά ζώα έχουν εγγενή αξία και την αποκαλεί εγγενή, έμφυτη αξία. Αυτά τα ζώα έχουν το ηθικό δικαίωμα να σέβονται και η στάση απέναντί τους δεν πρέπει να είναι σαν απέναντι σε απλά εργαλεία για άλλους σκοπούς. Τα ζώα τα οποία ο ίδιος ορίζει ως «υποκείμενα ζωής», έχουν εγγενή αξία, και ο λόγος να είσαι «αντικείμενο ζωής» είναι αρκετή (αν και όχι απαραίτητη) προϋπόθεση για να έχουν εγγενή αξία. Το να είσαι ένα «αντικείμενο ζωής» περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, και να έχεις κατανόηση και αντίληψη για το νόημα και ευαισθησία, πεποιθήσεις, επιθυμίες, κίνητρα, μνήμη και την αίσθηση του μέλλοντος και την ψυχολογική ταυτότητα που να διατηρείται διαχρονικά.

(2) Βιοκεντρισμός

Η ανησυχία ορισμένων συγγραφέων για την ατομική ευημερία εκτείνεται πέραν των υφιστάμενων αντικειμένων, με την επιχειρηματολογία για την εγγενή αξία των ζωντανών οργανισμών, επειδή κάθε οργανισμός έχει λόγο ύπαρξης ή σκοπό, που είναι εγγενώς καλός από μόνο του, ανεξάρτητα αν ο οργανισμός αυτός είναι σε θέση να είναι συνειδητός ή όχι. Η έκδοση του Paul Taylor (1981, 1986), την οποία θα αποκαλούμε βιοκεντρισμό είναι μόνο μια δεοντολογική υπόθεση.

Σε αντίθεση με τον εξισωτικό και δεοντολογικό βιοκεντρισμό του Taylor, η θεωρία του Robin Atfield (1987) βασίζεται στην ιεραρχική άποψη ότι αν και όλα τα όντα, που έχουν το δικό τους λόγο ύπαρξης, έχουν και εγγενή αξία, μερικά από αυτά (όπως οι άνθρωποι) έχουν υψηλότερη εγγενή αξία. Ο Atfield ξεκινάει στο δρόμο του μοντέλου της αιτιώδους συνάφειας που λαμβάνει υπόψη και προσπαθεί να εξισορροπήσει τα πολυάριθμα πιθανώς αντικρουόμενα οφέλη και συμφέροντα των διαφόρων ζωντανών πλασμάτων.

(3) Οικοκεντρισμός

Σύμφωνα με τον Achterberg ο οικοκεντρισμός σημαίνει ότι οι φυσικές ουσίες θα έπρεπε να έχουν την ελευθερία να αναπτύσσονται ή να λειτουργούν πέρα από την ανθρώπινη παρέμβαση. Ο οικοκεντρισμός αναγνωρίζει την ηθική υπόσταση των ανθρώπινων όντων και όλων των άλλων οργανισμών. Επιπλέον, η φύση, μέσα στα πλαίσια του υψηλότερου διαρθρωτικού επιπέδου απέναντι στους μεμονωμένους οργανισμούς, όπως για παράδειγμα στο επίπεδο των ειδών και των οικοσυστημάτων, αξίζει ηθικό σεβασμό και έχει μια εγγενή αξία. Ο οικοκεντρισμός όμως δεν μετατρέπεται σε αποκλειστικό ολισμό, με την έννοια του «αναφερόμενου στο σύνολο».

(4) Ολισμός

Σύμφωνα με τον Achterberg υπάρχουν δύο πιθανοί δρόμοι για την επέκταση της ηθικής μέριμνάς μας προς τις συλλογικές οντότητες, όπως τα οικοσυστήματα. Ένας από αυτούς είναι μέσω γνωστικής προσαρμογής. Πρέπει να έχουμε την αντίληψη της φύσης. Πρέπει να αλλάξουμε και τις απόψεις και για τις ίδιες τις περίπλοκες φυσικές ουσίες, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης τους με τους απλούς οργανισμούς. Ένα παράδειγμα αυτής της οικοκεντρικού δρόμου είναι η ηθική της γης του Aldo Leopold. Δεν πρόκειται για μια φιλοσοφική θεωρία, αλλά είναι πολύ ενθαρρυντική. Μπορεί να βρεθεί στο τελευταίο κεφάλαιο του *A Sand Count Almanac*.

Σύμφωνα με τον Achterberg οι ιδέες του Leopold είναι μια εκδήλωση ηθικού ολισμού: το οικοσύστημα (η γη) έχει σαν σύνολο ηθική υπόσταση. Στη βάση της θεωρίας στέκονται οι ακόλουθες δηλώσεις:

- Η Γη είναι μια κοινότητα αλληλοεξαρτώμενων στοιχείων.
- Η Γη ως κοινότητα και τα στοιχεία της πρέπει να λάβουν τον απαιτούμενο ηθικό σεβασμό.
- Η Γη έχει μια αξία πολύ μεγαλύτερη από την οικονομική και την εργαλειακή αξία στην φιλοσοφική έννοια, κάτι σαν «εγγενή αξία».

Η κύρια θέση του Leopold περιέχεται στην ακόλουθη φράση:

Ερευνήστε κάθε πρόβλημα [με τη χρήση της γης] από την άποψη εκείνου που είναι ηθικά και αισθητικά σωστό, και είναι οικονομικά επωφελές. Ένα πράγμα είναι σωστό αν μπορεί να διασφαλιστεί η διατήρηση της ακεραιότητας, τη σταθερότητας και της ομορφιάς της βιοτικής κοινότητας. Και είναι λαθεμένο όταν οδηγεί προς το αντίθετο. (Leopold).

Έτσι ο Leopold χρησιμοποιεί δύο μεταφορές: τη γη ως μια κοινότητα και τη γη ως έναν οργανισμό. Η πρώτη δίνει έμφαση στη σχετική ανεξαρτησία των στοιχείων του

οικοσυστήματος και του ηθικό καθεστώτος τους. Το δεύτερο επικεντρώνεται στη συστηματική συνοχή, δηλαδή το οικοσύστημα.

Ο Achterberg διακρίνει τρεις τύπους ολισμού για να αποσαφηνίσει τη θέση του Aldo Leopold. Αυτοί είναι ο μεταφυσικός, ο ηθικός και ο μεθοδολογικός ολισμός.

Ο μεταφυσικός ολισμός υποθέτει ότι «το σύνολο» είναι τόσο πραγματικό όσο και τα τμήματα. Ο μεθοδολογικός ολισμός υποστηρίζει ότι για να κατανοήσουμε το σύνολο, για παράδειγμα το οικοσύστημα, δεν είναι αρκετό μόνο να κατανοούμε τα μέρη που εξετάζονται ξεχωριστά, για τους εαυτούς τους. Σύμφωνα με τον ηθικό ολισμό, σε ορισμένες περιπτώσεις, «το σύνολο» αξίζει πιο σοβαρή ηθική ανάλυση, έχει ηθική υπόσταση, όπως ορισμένες εταιρείες που έχουν ένα ξεχωριστό νομικό καθεστώς ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς των ατομικών των χωριστών μετόχων τους. Από αυτά προκύπτει ότι ο ηθικός ολισμός δεν χρειάζεται τον μεταφυσικό και τον μεθοδολογικό (ολισμό) ως βάση. Για τον Achterberg, το Sand County Almanac του Aldo Leopold απεικονίζει τον ηθικό ολισμό και κατά πάσα πιθανότητα τον μεθοδολογικό ολισμό, αλλά όχι τον μεταφυσικό ολισμό.

4. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Achterberg, W. (1994) *Samenleving, Natuur en Duurzaamheid, een inleiding in de milieufilosofie* (Assen, The Netherlands: Van Gorcum).

Attfield, R. (1987)

Attfield, R. (2003) *Environmental Ethics: An Overview for the Twenty-first Century* (Cambridge, UK: Polity Press).

Barry, B. (1999) 'Sustainability and Intergenerational Justice', in A. Dobson (ed.), *Fairness and Futurity* (Oxford: Oxford University Press): 93-117.

Brecht, B. (1961) 'Anecdotes of Mr Keuner', in *Tales from the Calendar* (Translation by Y. Kapp and M. Hamberger of *Kalendergeschichten*; London: Methuen).

Cochrane, A. (2007) 'Environmental Ethics', in: *Internet Encyclopedia of Philosophy*, see: <http://www.iep.utm.edu/envi-eth/>

Eser, U., and T. Potthast (1999) *Naturschutzethik: eine Einführung für die Praxis* (Baden-Baden: Nomos).

Gewirth, A. (2001) 'Human Rights and Future Generations', in M. Boylan (ed.), *Environmental Ethics* (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall): 207-211.

Hettinger, N. (2005) 'Tom Regan: Case for Animal Rights',

http://spinner.cofc.edu/hettinger/Environmental_Ethics/Regan_Case_For_Animal_Rights.htm.

- Kockelkoren, P.J.H. (1993) Van een plantaardig naar een plantwaardig bestaan: ethische aspecten van biotechnologie bij planten (Enschede, The Netherlands:).
- Krebs, A. (1999) Ethics of Nature: A Map (Berlin: De Gruyter).
- Leopold, A. Sand County Almanac
- Ott, K. (2000) 'Umweltethik: Einige vorläufige Positionsbestimmungen', in K. Ott and M. Gorke (eds.), Spektrum der Umweltethik (Marburg: Metropolis): 13-39.
- Palmer, C. (2008) 'An Overview of Environmental Ethics', in A. Light and Holmes Rolston III (eds.), Environmental Ethics: An Anthology (Malden, MA: Blackwell): 15-37.
- Parfit, D. (1984) Reasons and Persons (Oxford: Clarendon Press).
- Pfordten, D. von der (1996) Ökologische Ethik. (Reinbek: Rowohlt).
- Regan, T. (1983) The Case for Animal Rights (London).
- Routley, R., and V. Routley (1979) 'Human Chauvinism and Environmental Ethics', in D. Mannison et al. (eds.), Environmental Philosophy (Canberra: Australian National University): 96-198.
- Singer, P. (1975) Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals (New York).
- Singer, P. (1993) Practical Ethics (Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edn.).
- Taylor (1986).
- Thomas, K. (1983) Man and the Natural World: A History of Modern Sensibility (New York: Pantheon).
- White, L.T., Jr (1967) 'The Historical Roots of Our Ecologic Crisis', Science 155.3767, 10 March 1967: 1203-207.
- Wenz, P.S. (2001) Environmental Ethics Today (New York /Oxford: Oxford University Press).
- WCED (World Commission on Environment and Development) (1987) Our Common Future, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
- Zweers, W. (1994) 'Milieu filosofie', in J.J. Boersema (ed.), Basisboek Milieukunde (Meppel, The Netherlands): 326-40.
- Zweers, W. (1995) Participeren aan de Natuur (Utrecht, The Netherlands: Van Arkel).
- Zweers, W. (1998) Participating with Nature (Utrecht, The Netherlands: Van Arkel).

ΑΚ 8: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ

1. Οικολογική Ηθική και την Αειφορία

Όπως έχουμε δει, η περιβαλλοντική ηθική με τα περιβαλλοντικά ασχολείται με τα περιβαλλοντικά θέματα, τα οποία δεν επηρεάζουν την ανθρώπινη φύση και την ανθρώπινη παρέμβαση στη φύση. Το θέμα είναι ευρύ και αφορά την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης με θέματα όπως η συνεχής επιβίωση του ανθρώπου πάνω στη γη και η ισότητα μεταξύ των γενεών. Παρά την ποικιλομορφία της, η αειφορία είναι ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης. Αυτό μπορεί να φανεί για τον προσδιορισμό του περιεχομένου της, καθώς και στην ανάπτυξη της έννοιας της αειφορίας.

2. Η Ανάπτυξη της Έννοιας της «Αειφορίας»

Εκτός από το γεγονός ότι η έννοια αυτή πηγάζει από πριν από τριακόσια χρόνια από τη γερμανική δασοκομία, αυτή απέκτησε πολιτική σημασία στις συζητήσεις και τα συνέδρια σχετικά με την έκθεση Brundtland και τη διαδικασία του Rio. Εμφανίστηκε ως αειφόρος ανάπτυξη στις 5 Μαρτίου 1980, όταν παρουσιάστηκε «Η Στρατηγική για την Προστασία του Κόσμου» ταυτόχρονα σε 35 πόλεις με υπότιτλο «Προστασία των ζωτικών πόρων για την αειφόρο ανάπτυξη.» Η εισαγωγή λέει ότι η σχέση μεταξύ της ανθρωπότητας και του περιβάλλοντος θα επιδεινώνεται στο μέλλον και αυτό θα σταματήσει μόνο αν εφαρμοστούν μορφές της αειφόρου ανάπτυξης. Δημιουργήθηκε ένα σχέδιο που αρχίζει από την προστασία του περιβάλλοντος και σηματοδοτεί μια αλλαγή στην στρατηγική για την προστασία του περιβάλλοντος: από ειδικές πράξεις πυρόσβεσης προς μεγάλες προγραμματισμένες δράσεις. Ακόμη και η Γενική Συνέλευση της «Διεθνούς Ένωσης για τη Διατήρηση της Φύσης και των Φυσικών Πόρων» (IUCN) το 1969 συνέβαλε στην διεύρυνση της έννοιας και στον στρατηγικό προσανατολισμό της. Η φράση «ποιότητα ζωής» χρησιμοποιήθηκε ως κύριος όρος στη συζήτηση με περιβαλλοντική, κοινωνική και αισθητική αξία, ο οποίος «εμπλουτίζει την ανθρώπινη εμπειρία και δίνει νόημα και ικανοποίηση.» Ταυτόχρονα, διευκρινίστηκε ότι ο όρος «προστασία» είναι μια έννοια-κλειδί για την οργάνωση. Η σημασία του μετατοπίζεται από την απλή διατήρηση της φύσης, η οποία δεν είναι πλέον κατάλληλη λόγω του γεγονότος ότι ο αποκλεισμός της οποιαδήποτε χρήσης ειδών και οικοτόπων δεν είωαι πλέον επίκαιρη. «Επιπλέον, είναι απαραίτητη «διαχείριση», η οποία περιλαμβάνει την παρακολούθηση, την έρευνα και τη διαχείριση - η χρήση αέρα, νερού, εδάφους, ορυκτών και ζωντανών οργανισμών. Η διατήρηση της φύσης και σε υψηλότερο βαθμό η βιώσιμη ποιότητα ζωής πάνε μαζί.» «Η

διατήρηση και η χρήση των ζωτικών πόρων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την πολυμορφία, η οποία αντικατοπτρίζεται στην έννοια της αειφορίας και την προφανή ασάφεια της.

Η έκθεση “Brand” του 1981, με τίτλο «Βορράς-Νότος», χρησιμοποιεί τον όρο «αειφορία», κατά την έννοια του «βιολογικού περιβάλλοντος» και της «βιώσιμης ευημερίας». Ειδικότερα, ο όρος «ανάπτυξη» επαναδιατυπώθηκε για να «αποφευχθεί η συνεχής σύγχυση των εννοιών της αύξησης και της ανάπτυξης. Οι αναπτυξιακές στρατηγικές θα πρέπει απλώς να επικεντρωθούν στην αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) και του επιπέδου διαβίωσης. Είναι υψίστης σημασίας να επιτευχθεί ο στόχος της δίκαιης κατανομής του εισοδήματος. Καταλαμβάνουν προτεραιότητα επίσης η ανάπτυξη των παραγωγικών ικανοτήτων και το ανθρώπινο δυναμικό. Αυτό είναι επίσης μέρος της αειφορίας με την ευρύτερη έννοια.

Η έκθεση Brundtland της 27 Απριλίου 1987 διατυπώνει τη φράση κλειδί για την αειφορία, η οποία χρησιμοποιείται επανειλημμένα: «Η αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες». Οι ανάγκες που εξετάζονται εδώ είναι βασικές ανάγκες. Από εδώ προκύπτει ότι ανάπτυξη σημαίνει κάλυψη των βασικών υλικών αναγκών του κάθε ατόμου μέσω της οικονομικής ανάπτυξης (Ποιότητα Ζωής). Η αειφόρος ανάπτυξη σημαίνει να κάνουμε μια νέα ισορροπία μεταξύ ανθρώπου και φύσης, μεταξύ των πολιτισμών του κόσμου και των διαπροσωπικές σχέσεων. Με λίγα λόγια, εμείς εδώ παρουσιάζουμε ένα νέο έργο πολιτισμού.

Με τον τρόπο αυτό, ο όρος αειφόρος ανάπτυξη έχει ως στόχο διασφαλίσει ότι οι συνθήκες διαβίωσης και οι βάσεις παραγωγής είναι εξασφαλισμένα, αλλά με την έννοια της μόνιμης και παγκόσμιας προστασίας του περιβάλλοντος. Με τον ίδιο τρόπο, θα πρέπει να αναπτυχθούν και να σταθεροποιηθούν η οικονομική και κοινωνική συμπεριφορά. Από αυτή τη διατύπωση της αειφορίας, η σημασία των ανοικτών εννοιών της αειφόρου ανάπτυξης και της αειφόρου αύξησης άλλαξε. Στην έκθεση Brundtland δίνεται ακόμη έμφαση στον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, με έμφαση στην οικονομική αύξηση. Εν τω μεταξύ, η αειφόρος ανάπτυξη βασίζεται μόνο σε ποσοτικές μεταβλητές όπως το εγχώριο προϊόν ή το εθνικό εισόδημα σε σχέση με την οικονομική αύξηση. Η αειφόρος ανάπτυξη από την άλλη πλευρά επικεντρώνεται κυρίως στις ποιοτικές πτυχές με την ευρύτερη έννοια. Ως εκ τούτου, το Γερμανικό Συμβουλευτικό Συμβούλιο για το Περιβάλλον (Sachverständigenrat für Umweltfragen, SRU) το 1994 μίλησε για «Αειφόρο Περιβαλλοντική Ανάπτυξη».

Έτσι μπορούμε να συμπεράνουμε ότι μετά την έγκριση του Προγράμματος Δράσης 21 των Ηνωμένων Εθνών - Διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη το 1992, η περιβαλλοντική, η οικονομική και η κοινωνική αειφορία θεωρούνται ως αναπόσπαστο μέρος της συνολικής αειφορίας.

Με αυτό το πρόγραμμα δράσης πρέπει να εφαρμοστούν οι θεωρητικές αξίες της πρακτικής πραγματικότητας της οικονομικής και της κοινωνικής ζωής.

2.1 Προσδιορισμός των περιβαλλοντικών και οικονομικών πτυχών

Λαμβάνοντας υπόψη το ευρύ φάσμα της ερμηνείας της έννοιας της αειφορίας και την ανάπτυξή της, είναι προφανές ότι υπάρχει μια ποικιλία προσεγγίσεων για τον ορισμό της. Είναι εξίσου προφανές ότι οι επιστημονικές και οι περιβαλλοντικές έννοιες για οδηγίες ως βάση αυτών των εννοιών θα πρέπει να συντονιστούν με την οικονομική «διακυβέρνησή» τους. Με τον τρόπο αυτό, κατευθύνονται προς την αντιμετώπιση της παραγωγής και της κατανάλωσης των ανανεώσιμων και μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων και άλλων χαρακτηριστικών που ανακαλύπτονται στην οικόσφαιρα του οικονομικού συστήματος. «Τέτοια χαρακτηριστικά είναι η ενσωμάτωση και αξιοποίηση των υλικών πόρων, η εξασφάλιση των γενικών λειτουργιών του οικοσυστήματος που έχουν άμεση επίδραση στην ευημερία του ανθρώπου. Συνοπτικά, μπορούμε να μιλάμε για «φυσικό κεφάλαιο» που είναι ξεχωριστό από το «ανθρώπινο κεφάλαιο» που δημιουργήθηκε από τον άνθρωπο. Οι έννοιες της αειφορίας διαφέρουν πολύ στην αξιολόγηση της δυνατότητας να αντικατασταθεί το φυσικό (natural) κεφάλαιο από φυσικό (physical) κεφάλαιο.»

Υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις οι οποίες πρέπει να διαχωριστούν:

1. Η αισιόδοξη άποψη της «αδύναμης» αειφορίας, σύμφωνα με την οποία θα πρέπει να είναι δυνατόν να αντικατασταθούν σχεδόν όλες τις λειτουργίες του φυσικού κεφαλαίου από άλλα είδη κεφαλαίου. Αυτές οι διαδικασίες αντικατάστασης ή υποκατάστασης είναι δυνατές εφόσον με τον τρόπο αυτό το υπάρχον κεφάλαιο διατηρείται εντελώς,

2. Η απαισιόδοξη προσέγγιση επικρίνει μια τέτοια υποκατάσταση και δεν τη θεωρεί ως δυνατότητα. Αυτή η έννοια της «ισχυρής» αειφορίας ισχυρίζεται ότι η δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών απαιτεί όπως «τα αποθέματα των διαφόρων τύπων των κεφαλαίων παραμείνουν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο σε βιολογικό ή φυσικό πρότυπο.» Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το φυσικό κεφάλαιο.

Σαν επιχείρημα γι' αυτό προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι το φυσικό (natural) και το φυσικό (physical) κεφάλαιο αλληλοσυμπληρώνονται από την άποψη της παραγωγής και της κατανάλωσης (π.χ. τα αλιευτικά σκάφη δεν έχουν νόημα αν δεν υπάρχει ψάρι). «Για μια

κατάσταση ισχυρής αειφορίας θα πρέπει να διατηρηθεί κάθε συνιστώσα και υποσύστημα στη φυσική περιγραφή του. Ωστόσο, φαίνεται αδύνατο ειδικά όταν πρόκειται συνεχώς αλλαγές στο οικολογικό σύστημα.»

Αναπτύχθηκε μια πιο πιστευτή έννοια της ισχυρής αειφορίας, για την πρακτική εφαρμογή ως οδηγός για δράση τριών κανόνων διαχείρισης που θα βελτιώσουν το απόθεμα του φυσικού (natural) κεφαλαίου. Αυτοί οι κανόνες διαχείρισης είναι μακρο- και μικρο-εφαρμόσιμοι, και είναι επίσης εφαρμόσιμοι σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο.

Αυτοί περιλαμβάνουν τις αρχές ότι:

1. Η ταχύτητα αποσύνθεσης των ανανεώσιμων φυσικών πηγών δεν πρέπει να υπερβαίνει την ταχύτητα της αναγέννησής τους. Με τον τρόπο αυτό, κατ' αρχήν η οικολογική κατάσταση αυτού του μέρους του φυσικού κεφαλαίου θα πρέπει να διατηρηθεί. Αλλά ακόμη και εδώ υπάρχουν πολλοί παράγοντες που δεν μπορούν να υπολογιστούν και πρέπει να παρακολουθούνται για κάθε συγκεκριμένη εφαρμογή. Αυτό επιτρέπει έναν άπειρο αριθμό λύσεων.

2. Οι ουσίες στο περιβάλλον μπορούν να επιτραπούν μέσω ελέγχου μόνο στο βαθμό που αντιστοιχεί στην ικανότητα απόκτησής τους και μπορεί να προκαλέσει κίνδυνο (κρίσιμες φορτώσεις, κρίσιμα επίπεδα). «Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μορφή της χρήσης των φυσικών πόρων, σύμφωνα με τον πρώτο νόμο της θερμοδυναμικής, τον νόμο της διατήρησης της μάζας και της ενέργειας, σε τελική ανάλυση καθορίζει την ποσότητα των υλικών αποθεμάτων στο οικολογικό σύστημα.»

3. Σύμφωνα με το δεύτερο νόμο της θερμοδυναμικής, τον νόμο της εντροπίας, οποιαδήποτε χρήση των μη ανανεώσιμων πηγών μειώνει τη διαθέσιμη ποσότητά τους. Ως εκ τούτου, σε αυτή την περίπτωση απαιτείται μια «οιονεί-αειφόρος χρήση.» «Οι μη ανανεώσιμοι πόροι θα πρέπει να χρησιμοποιούνται στο βαθμό που έχει εξασφαλιστεί φυσική και λειτουργική αντικατάσταση με τη μορφή ανανεώσιμων πηγών ή με μεγαλύτερη αφθονία των φυσικών πόρων.» Εάν χρησιμοποιούνται εξαντλήσιμοι πόροι, τότε θα πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα σε δύο πράγματα: Αν και ότι μέρος της παραγωγής τους μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ένα άλλο μέρος θα πρέπει να επενδύσει στην κατασκευή ανανεώσιμων πηγών, έτσι ώστε να αντισταθμιστεί η χρήση τους. Σαν αποτέλεσμα, στη συνέχεια ο νεοσύστατος ανανεώσιμος πόρος θα χρησιμεύει για την αντικατάσταση του πόρου που καταναλώθηκε.

Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να εξασφαλιστεί μια συνεχής ροή για κατανάλωση. Έτσι αυξάνεται η τεχνική αποτελεσματικότητα και αυτό συμβάλλει στην οιονεί αειφόρο χρήση.

Και στις δύο εκθέσεις - Brundtland και Πρόγραμμα 21 αντικατοπτρίστηκαν οι δείκτες που θα ήταν κατάλληλοι ως ένα σημείο αναφοράς για την αειφόρο ανάπτυξη. Αυτό ισχύει ακόμη και

για την πολιτική διάσταση που οποία το κράτος πρέπει να παρέχει σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν πρέπει να διανεμηθεί με ακρίβεια και θα πρέπει να εξετάζονται οι περιβαλλοντικές ζημιές και επισκευές (Οικο-κοινωνικό προϊόν / Μια ένδειξη για την Πραγματική Πρόοδο ως περαιτέρω ανάπτυξη του Δείκτη της Βιώσιμης Οικονομικής Ευημερίας). Για τον λόγο αυτό έχει παρουσιαστεί ένα πρόγραμμα εργασίας για το έργο της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Αειφόρο Ανάπτυξη το 1995, όπου σε συνεργασία με το Τμήμα Πολιτικού Συντονισμού και Αειφόρου Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών αναπτύχθηκε μια λίστα με πάνω από 140 δείκτες (OHE DPCSD). Αρχικά, χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες: οικονομικοί, περιβαλλοντικοί, κοινωνικοί και θεσμικοί δείκτες· από την άλλη πλευρά, ομαδοποιούνται σύμφωνα με την αρχή Πίεση - Κατάσταση - Απάντηση (PSR), Το Τμήμα Πολιτικού Συντονισμού και Αειφόρου Ανάπτυξης επέλεξε, αντί για πίεση, μια ευρύτερη προσέγγιση ως κινητήρια δύναμη. Αυτό θα οδηγούσε στην ανάπτυξη μιας μήτρας η οποία πληροί τις απαιτήσεις του Προγράμματος 21, και μπορεί να εφαρμόζεται σε εθνικό επίπεδο.

Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν έχει ακόμη τελειώσει και το ερώτημα είναι αν η ανάπτυξη των δεικτών μπορεί να επιτύχει ποτέ, δηλ. εάν μια ρεαλιστική δομή θα μπορούσε να διατηρηθεί μόνο από τους δείκτες. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι ερμηνευτικοί παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο.

Στο σημείο αυτό τίθεται το κρίσιμο ερώτημα: κατά πόσον οι ανωτέρω στόχοι της αειφόρου χρήσης των πόρων έχουν επιτευχθεί μέχρι στιγμής σε οποιαδήποτε κατεύθυνση. Αυτό μπορεί να μετρηθεί σχετικά «εύκολο» με τα δύο κριτήρια, δηλ. αν:

1. το «οικολογικό αποτύπωμα» έχει μειωθεί και αν:

2. η ποιότητα της ζωής του κάθε ατόμου έχει βελτιωθεί. Έτσι, στις 22 Αυγούστου, 2012 το συνολικό απόθεμα των φυσικών πόρων που παράχθηκαν στη Γη το 2012, είχε καταναλωθεί. Αυτό σημαίνει ότι από την ημερομηνία αυτή, τα παραγόμενα απόβλητα και οι εκπομπές δεν μπορούν να απορροφηθούν (η λεγόμενη μέρα υπέρβασης της Γης). Η ημερομηνία αυτή συμβαίνει κάθε χρόνο και μετατοπίζεται λίγο νωρίτερα. «Μετά από τέσσερις δεκαετίες Ελεγχόμενης Πολιτικής στον Πλανήτη Γη, εξακολουθεί να κατευθύνεται προς την καταστροφή που προβλέφθηκε για τα μέσα του 21^{ου} αιώνα από τη Λέσχη της Ρώμης».

Η κατάσταση δεν βελτιώνεται με την επιθυμία να βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής ως μια υπόσχεση για καλύτερη ζωή για όλους. Εκτός από την αύξηση της ποσοτικής ανάπτυξης (του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος) και τη σχετική συσσώρευση προϊόντων, θεωρείται γενικά ότι η αξιόπιστη ποιότητα ζωής για όλους, προφανώς δεν μπορεί να επιτευχθεί ως στόχος ενός αειφόρου τρόπου ζωής και οικονομίας. Ως αποδεικτικά στοιχεία σε στήριξη του επιχειρήματος

αυτού μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι πολύ γνωστές μελέτες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας και του Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας από όλα τα προηγούμενα χρόνια και δεκαετίες. Ωστόσο, αυτό το κριτικό προσωρινό συμπέρασμα δεν θα πρέπει να υποτιμεί την ποικιλία μέτρων που υπάρχουν και δυναμώνονται στο πλαίσιο της πολιτικής σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, ή των εταιρειών, ή των μέτρων στον τομέα των καταναλωτών. Αντίθετα, χωρίς αυτά, η ισορροπία της αειφορίας θα ήταν απολύτως καταστροφική.

2.2 Εθνική Στρατηγική για την Αειφορία

Η εθνική στρατηγική για την αειφορία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας φαίνεται πολύ θετική (επίσημα). Παρακάτω θα παρουσιαστούν όχι μόνο τα τωρινά στοιχεία των τιμών για την αειφορία στη Γερμανία, αλλά επίσης θα διευκρινιστούν και οι προοπτικές σε αυτή την κατεύθυνση. Ωστόσο, η μετέπειτα σύγκριση των στατιστικών στοιχείων σχετικά με τις προοπτικές στο επίπεδο της ΕΕ, ωστόσο, είναι μερική, δηλ. σχετική.

Η γερμανική στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη εγκρίθηκε το 2002. Από τότε αυτή ορίζει τις διαδικασίες για την αειφόρο ανάπτυξη στη Γερμανία. Φέρει τον τίτλο «Προοπτικές για τη Γερμανία» και περιλαμβάνει συγκεκριμένα καθήκοντα και συγκεκριμένους στόχους.

Η τάσεις στην εθνική στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη είναι η ισότητα μεταξύ των γενεών, η ποιότητα ζωής, η κοινωνική συνοχή και η διεθνή ευθύνη. Αυτοί οι δείκτες προσδιορίστηκαν με μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους της στρατηγικής. Παραδείγματα: μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου μέχρι το 2020 κατά 40%, μείωση του μεριδίου των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στην ενεργειακή κατανάλωση κατά 60% έως το 2050 και μέχρι το 2015 το ένα τέταρτο της μεταφοράς εμπορευμάτων να πραγματοποιείται σιδηροδρομικώς.

Η Γερμανία ήδη λαμβάνει το ένα τέταρτο της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας. Αυτό μειώνει δραματικά τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου. Σε σύγκριση με το 1990, το 2012 οι εκπομπές μειώθηκαν κατά 25,5%.

2.2.1.Η Προοπτική

Το 1992, τα Ηνωμένα Έθνη στάθηκαν πίσω από το μοντέλο της αειφόρου ανάπτυξης. Στο Ρίο ντε Τζανέιρο εγκρίθηκε ένα παγκόσμιο πρόγραμμα δράσης. Με το «Πρόγραμμα 21», κάθε μία από τις 170 χώρες που υπέγραψαν το έγγραφο, συμφώνησε να εφαρμόσει το μοντέλο σε εθνικό επίπεδο σε όλους τους τομείς της πολιτικής, με τη συμμετοχή της κοινωνίας και της οικονομίας. Η Γερμανία υπέγραψε επίσης.

Κατά συνέπεια, το 2002 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση εισήγαγε την στρατηγική «Προοπτικές για τη Γερμανία». Το πρόγραμμα μέτρων για το 2010 της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης θεσπίζει τα μέτρα που θα συμβάλουν στην επίτευξη των στόχων της αειφορίας. Η στρατηγική και τα μεμονωμένα μέτρα συνεχώς βελτιώνονται. Για το σκοπό αυτό, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δημοσιεύει τακτικά (κάθε τέσσερα χρόνια) εκθέσεις προόδου. Κάθε δύο χρόνια, οι ενημερωτικοί δείκτες αναφέρουν λεπτομερώς σχετικά με το πώς έχουν εξελιχθεί οι κύριοι τομείς των αειφόρων πολιτικών.

Η στρατηγική εφαρμόζεται λεπτομερώς στο περιεχόμενό της. Είναι η βάση για πολιτικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και των καταναλωτών. Πολύ πέρα από την περιβαλλοντική πρόκληση, η έννοια χρησιμοποιείται και ως οδηγός για δράση στη συνολική αειφόρο πολιτική. Αυτή περιλαμβάνει τη συνολική ευθύνη για την οικονομική, περιβαλλοντική και κοινωνική αειφόρο ανάπτυξη για όλες τις γενιές.

2.2.2 Αρχές της στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη

Οι κατευθυντήριες γραμμές δείχνουν το δρόμο, την κατεύθυνση προς την οποία πρέπει να κινείται η Γερμανία για να γίνει πιο σταθερή. Αυτές καλύπτουν το φάσμα της «Δικαιοσύνης μεταξύ των γενεών - Ποιότητας της ζωής - Κοινωνικής συνοχής και της διεθνούς ευθύνης».

1. Δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών

Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές θα απαιτείται ένα νέο συμβόλαιο μεταξύ των γενεών, το οποίο επικεντρώνεται στην ισορροπία των συμφερόντων μεταξύ τους. Αυτό περιλαμβάνει τη μείωση του δημόσιου χρέους, τη μεταρρύθμιση των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης, καθώς και τη διατήρηση των φυσικών θεμελίων της ζωής.

Η ηθική αρχή της αειφόρου ανάπτυξης είναι: Κάθε γενιά πρέπει να λύνει τα δικά της προβλήματα και δεν πρέπει να επιβαρύνει τις μελλοντικές γενιές. Οι πολέμοι αυτής της αρχής διεξάγουν μια οικονομική και κοινωνική πολιτική της πίστωσης και αφήνουν τις μελλοντικές γενιές με αυξανόμενο δημόσιο χρέος. Το ίδιο ισχύει και όταν οι επενδύσεις για το οικονομικό μέλλον παραμελούνται και αντ'αυτού έρχεται στο προσκήνιο η ταχύτερη και ευκολότερη κατανάλωση.

2. Ποιότητα της ζωής

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης είναι ζωτικής σημασίας και έχει απλή ουσία: καλύτερη ποιότητα ζωής για όλους, τώρα και στο μέλλον. Όλοι πρέπει να πάρουν τη ζωή τους στα χέρια τους - να μαθαίνουν, να εργάζονται, να αναλαμβάνουν την ευθύνη για τον εαυτό τους και τους άλλους. Και αυτό είναι ενσωματωμένο σε ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων σε ένα υγιές και ασφαλές περιβάλλον.

Το υγιές περιβάλλον είναι μεγάλης σημασίας για την ποιότητα ζωής. Όμως, η ποιότητα ζωής σημαίνει και περισσότερα. Αυτή περιλαμβάνει την υγεία, τις ευκαιρίες για προσωπική ανάπτυξη, ικανοποιητική εργασία, αξιοπρεπή στέγαση, επαρκές εισόδημα και κοινωνική αναγνώριση. Περιλαμβάνει, επίσης, καλά σχολεία, καλή και ασφαλή πόλη, με ανεπτυγμένη πολιτιστική ζωή.

3. Κοινωνική συνοχή

Η κοινωνική διάσταση της αειφόρου ανάπτυξης χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα στοιχεία:

- την πρόληψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού,
- την πρόληψη της διαίρεσης της κοινωνίας σε νικητές και ηττημένους
- την ένταξη όλων των ομάδων του πληθυσμού στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Η πρόκληση για την κυβέρνηση είναι να εξασφαλίσει αρκετές ευκαιρίες κατάρτισης για νέες ή τροποποιημένες δραστηριότητες. Πρέπει επίσης να διασφαλίσει αποτελεσματικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

4. Διεθνής ευθύνη

Η ενοποίηση του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης ήταν η υπόσχεση των ανεπτυγμένων χωρών κατά τη Διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992. Η ενοποίηση των δύο στόχων σε διεθνές πλάνο χρησιμοποιείται ως βάση για την παγκόσμια στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη. Για παράδειγμα, το καθαρό νερό και το γόνιμο έδαφος είναι η βάση για την οικονομική ανάπτυξη για πολλές αναπτυσσόμενες χώρες. Από την άλλη πλευρά, η φτώχεια και η έλλειψη οικονομικών εναλλακτικών λύσεων οδηγούν σε υπερεκμετάλλευση του εδάφους, η οποία παρατηρείται ως αποτέλεσμα σε αυτές τις χώρες.

Αρχή: κάθε γενιά πρέπει να λύσει τα δικά της προβλήματα και να μην επιβαρύνει την επόμενη γενιά. Θα πρέπει επίσης να αναλάβει τη φροντίδα για τα προβλέψιμα μελλοντικά προβλήματα. Αυτό ισχύει και για τη διατήρηση των φυσικών πόρων, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική συνοχή και τα δημογραφικά προβλήματα.

Η διαχείριση της βιωσιμότητας σημαίνει καλύτερη χρήση των θεσμών ελέγχου, κατά την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης. Δεν είναι αρκετό να έχεις στόχους. Η βιωσιμότητα πρέπει πρώτα να διεξάγεται οργανωμένα, έτσι θα επικρατήσει στην πολιτική και στην κοινωνία.

Ο βασικός πόρος στο δρόμο από τη θεωρία στην πράξη είναι οι κανόνες για τη διαχείριση της βιωσιμότητας. Ως συμπλήρωμα στην παραπάνω αρχή, υπάρχουν κανόνες για τους επιμέρους τομείς δράσης. Ο κανόνας για το περιβάλλον κανόνας είναι ότι οι πόροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο στο βαθμό που αυξάνονται ή αναγεννώνται. Οι δημόσιοι

προϋπολογισμοί ασχολούνται με την ισότητα των γενεών. Πρέπει να αποτραπεί η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός.

2.2.3 Κανόνες διαχείρισης:

- Οι πολίτες, οι παραγωγοί και οι καταναλωτές, οι επιχειρήσεις και τα συνδικάτα, οι επιτημονικοί κύκλοι, οι εκκλησίες και οι ενώσεις αποτελούν τους βασικούς παράγοντες μαζί με το κράτος στον τομέα της αειφόρου ανάπτυξης. Από αυτούς αναμένεται να συμμετάσχουν στο δημόσιο διάλογο για το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης. Θα πρέπει να είναι αυτο-κατευθυνόμενοι στις αποφάσεις και τις δράσεις τους σε σχέση με αυτούς τους στόχους.
- Οι εταιρείες είναι υπεύθυνες για την παραγωγή τους και τα προϊόντα τους. Αυτό περιλαμβάνει την παροχή πληροφοριών στους καταναλωτές σχετικά με τις υγειονομικές και περιβαλλοντικές ιδιότητες των προϊόντων και τις βιώσιμες μεθόδους παραγωγής. Ο καταναλωτής είναι υπεύθυνος για την επιλογή του προϊόντος και την κοινωνική και φιλική προς το περιβάλλον χρήση του.
- Οι ανανεώσιμες φυσικές πηγές (όπως η ξυλεία και τα αλιευτικά αποθέματα) μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο στο πλαίσιο της ικανότητάς τους να αναγεννώνται με την πάροδο του χρόνου. Οι μη ανανεώσιμες φυσικές πηγές (όπως τα ορυκτά και τα ορυκτά καύσιμα) μπορεί να χρησιμοποιούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα μόνο στο βαθμό που η λειτουργία τους μπορεί να αντικατασταθεί από άλλα υλικά, ή από άλλες πηγές ενέργειας. Η απελευθέρωση ουσιών και ενέργειας δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από ό,τι η προσαρμοστικότητα των οικοσυστημάτων σε μακροπρόθεσμη βάση: για παράδειγμα, το κλίμα, τα δάση και οι ωκεανοί.

Πρέπει να αποφεύγονται οι κίνδυνοι και οι μη αποδεκτοί κίνδυνοι για την ανθρώπινη υγεία:

- Η διαρθρωτική αλλαγή που επέφερε η τεχνολογική εξέλιξη και ο διεθνής ανταγωνισμός θα πρέπει να γίνει οικονομικά επιτυχής και να χτιστεί σύμφωνα με το περιβάλλον και την κοινωνία. Για το σκοπό αυτό, οι επιμέρους τομείς της πολιτικής θα πρέπει να ενσωματωθούν, έτσι ώστε η οικονομική ανάπτυξη, η υψηλή απασχόληση, η κοινωνική συνοχή και η προστασία του περιβάλλοντος να συμβαδίζουν.
- Η κατανάλωση ενέργειας και των πόρων και οι μεταφορικές υπηρεσίες θα πρέπει να διαχωριστούν από την οικονομική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, είναι επιθυμητό η αύξηση της ανάπτυξης που σχετίζονται με την ανάγκη για πηγές ενέργειας και υπηρεσίες μεταφορών να αντισταθμίζεται σε μεγαλύτερο βαθμό μέσω της αύξησης της αποτελεσματικότητας.

- Οι δημόσιοι προϋπολογισμοί πρέπει να φροντίσουν για την ισότητα μεταξύ των γενεών. Οι ομοσπονδιακές, κρατικές και τοπικές αρχές πρέπει να προετοιμάσουν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς το συντομότερο δυνατό και να μειώνουν συνεχώς το χρέος σε κάθε επόμενο στάδιο.
- Η βιώσιμη αγροτική οικονομία θα πρέπει να είναι φυσική και φιλική προς το περιβάλλον. Αυτή θα πρέπει να πληροί τις απαιτήσεις για φιλική προς το περιβάλλον κτηνοτροφία και πρόληψη, ειδικά όταν αφορά την υγεία.
- Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η αποφυγή της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού όσο το δυνατόν περισσότερο. Όλες οι δυνατότητες για τη συμμετοχή των διαφόρων κοινωνικών τάξεων στην οικονομική ανάπτυξη είναι ανοιχτές. Ο καθένας θα πρέπει να συμμετέχει στην κοινωνική και πολιτική ζωή.
- Το διεθνές πλαίσιο θα πρέπει να σχεδιαστεί έτσι ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να ζούν με αξιοπρέπεια σε όλες τις χώρες. Πρέπει να συμμετέχουν στην οικονομική ανάπτυξη. Το περιβάλλον και η ανάπτυξη αποτελούν ένα σύνολο, μια μονάδα. Σε μια ολοκληρωμένη προσέγγιση, η καταπολέμηση της φτώχειας θα πρέπει να συνδέεται με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένης και της οικονομικής ανάπτυξης, της προστασίας του περιβάλλοντος και της καλής διακυβέρνησης.

2.2.4 Δείκτες και στόχοι

Οι δείκτες δείχνουν πού βρισκόμαστε στην πορεία προς την αειφόρο ανάπτυξη. Οι στόχοι καθορίζουν την ανάγκη για σαφείς δράσεις και είναι σημαντικοί για την επιτυχή έλεγχο.

Παρακολούθηση: κάθε τέσσερα χρόνια η έκθεση για την πρόοδο παρουσιάζει την κατάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης. Αυτή θα πρέπει να συμπληρώνεται από μια διετή έκθεση της Ομοσπονδιακής Στατιστικής Υπηρεσίας, η οποία καθορίζει την ανάπτυξη των δεικτών της αειφόρου ανάπτυξης.

Η αειφορία στην αξιολόγηση των κανονιστικών επιπτώσεων: από τις αρχές της 17^{ης} εκλογικής εντολής οι υποχρεωτικές εξετάσεις για τη αειφορία είναι σημαντική για όλες τις νομοθετικές και κανονιστικές προτάσεις της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Επειδή αυτό συμβάλλει στην εξαγωγή πολιτικών αποφάσεων στη Γερμανία από τις διαρθρωτικές συνθήκες της παρούσας στιγμής, θα πρέπει να οδηγήσει σε μεγαλύτερη ισότητα μεταξύ των γενεών και βιώσιμη πολιτική. Με την παρακολούθηση της αειφορίας, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δημιουργεί πιο ανοικτά νόμους και σχέδια κανονιστικών πράξεων. Σε τελική ανάλυση, αυτό επιτρέπει την τακτοποίηση των προτεραιοτήτων. Η παρακολούθηση της αειφορίας σκοπεύει στην εξασφάλιση πλήρους πολιτικής συζήτησης στην κοινωνία.

2.2.5 Τομείς προτεραιότητας για δράση

Η αειφόρος ανάπτυξη δεν μπορεί να επιβληθεί εκ των άνω. Αλλά πιθανότατα η κατάσταση μπορεί να υποβοηθήσει την αποκατάτασή της. Ως εκ τούτου, το 2002 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση προσδιόρισε τα πεδία δράσης. Αυτά αναθεωρήθηκαν και συμπληρώθηκαν με κάθε έκθεση για την πρόοδο. Η τελευταία αναθεώρηση/ συμπλήρωση έγινε στην έκθεση προόδου του 2012.

Έκθεση Προόδου 2012

Η έκθεση προόδου του 2012 εξέθεσε τα κύρια θέματα της με παγκόσμια σημασία κατά το έτος της διάσκεψης για τη βιωσιμότητα του ΟΗΕ στο Ρίο ντε Τζανέιρο: οι βιώσιμες επιχειρηματικές πρακτικές, το κλίμα και η ενέργεια, η πολιτική των υδάτων.

- Το κλίμα και η ενέργεια αποτελούν βασικά ζητήματα για την αειφόρο ανάπτυξη. Η προστασία του κλίματος και η προσαρμογή στην αλλαγή είναι μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα στον 21^ο αιώνα. Η θέρμανση κατά περισσότερο από 2 βαθμούς Κελσίου σε σύγκριση με την προ-βιομηχανική εποχή, θα έχει σοβαρές συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον. Ως εκ τούτου, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου πρέπει να μειωθούν από το 1990 μέχρι το 2050 κατά τουλάχιστον 50%.
- Στο πλαίσιο των αποφάσεων για την ενεργειακή πολιτική του μέλλοντος, η γερμανική ομοσπονδιακή κυβέρνηση επιβεβαίωσε το στόχο της για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου στη Γερμανία κατά το 2020 έως 40% σε σύγκριση με το 1990. Μέχρι το 2050, η έννοια της ενέργειας έχει ως στόχο να μειώσει τα αέρια κατά 80 έως 95%.
- Σε διεθνές επίπεδο, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση συνεχίζει να διαπραγματεύεται για μια παγκοσμίως εφαρμοστέα, δεσμευτική συμφωνία για το κλίμα. Αυτό προβλέπει, στη βάση μιας δίκαιης κατανομής των βαρών, επαληθεύσιμες δεσμεύσεις για όλες τις σημαντικές πηγές εκπομπής. Επιπλέον, η συμφωνία αυτή θα αποτρέψει τη μετεγκατάσταση της παραγωγής σε χώρες χωρίς αλλαγή του κλίματος. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση εξετάζει επίσης τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής – τις οικονομικές συνέπειες, τις επιπτώσεις για την ασφάλεια και την ανάπτυξη.
- Η βιώσιμη πολιτική για το νερό είναι ιδιαίτερα σημαντική για το καθαρό νερό ως βασική αρχή της ζωής και ένας από τους σημαντικότερους πόρους μας. Στη Γερμανία, το νερό έχει φτάσει σε υψηλό έως πολύ υψηλό επίπεδο. Οι υψηλές επενδύσεις σε υποδομές, που περιλαμβάνουν την υποδομή των λυμάτων και τα έργα αποκατάστασης των υδάτων έχουν

οδηγήσει σε σημαντικές βελτιώσεις στην ποιότητα του νερού στη Γερμανία. Ωστόσο, ο έλεγχος για τη ρύπανση του νερού παραμένει σταθερό καθήκον.

- Η ενιαία χρήση της ιδέας της βιώσιμης διαχείρισης των υδάτων θα εξασφαλίσει τους υδάτινων πόρους για τις μελλοντικές γενιές και θα διατηρήσει την οικολογική ισορροπία των υδάτων ή την αποκατάστασή τους. Η βιώσιμη πολιτική των υδάτων αποτελεί ένα διακλαδικό ζήτημα. Οι βιώσιμες πολιτικές των υδάτων πρέπει να ενισχυθούν παράλληλα με άλλους τομείς της πολιτικής.

2.2.6 Εκπαιδευτικός έλεγχος: Δείκτες

Η επιτυχής διαχείριση περιλαμβάνει ειδικότερα μια επιθεώρηση οποιασδήποτε εξέλιξης επί τη βάσει ορισμένων κριτηρίων και δεικτών. Για το λόγο αυτό, η Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη περιέχει 21 κύρια θέματα των 38 δεικτών. Ο αριθμός των βασικών δεικτών διατηρήθηκε σκόπιμα μικρός: να δοθεί γρήγορα με λίγα στοιχεία μια γενική εικόνα των σημαντικών γεγονότων. Για την ολοκληρωμένη ιδέα είναι σημαντικό να εξετάσουμε τους δείκτες όχι μεμονωμένα, αλλά ως σύστημα.

Οι δείκτες σχετίζονται με συγκεκριμένες και - όπου είναι αναγκαίο και δυνατό - με ποσοτικούς στόχους, έτσι ώστε να είναι σημαντικές για τις πολιτικές δράσεις. Είναι απαραίτητη η αντίληψη των κρατικών δημόσιων προσώπων σχετικά με τον δρόμο και τα αναγκαία μέτρα για αυτό. Η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη περιλαμβάνει την εξισορρόπηση των αντικρουόμενων στόχων και την ευθυγράμμισή τους ο ένας με τον άλλο. Για παράδειγμα, η οικονομική ανάπτυξη είναι συμβατή με τους στόχους της προστασίας του κλίματος, αν συνοδεύεται από την αύξηση της αποτελεσματικότητας ή από διαρθρωτικές αλλαγές.

Το 2012, ορισμένοι δείκτες και σχετικοί στόχοι αναθεωρήθηκαν στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση. Τα καθοριστικά κριτήρια ήταν η συνέχεια και η διαφάνεια. Στο πρόγραμμα περιλήφθηκαν χωριστά κάποιοι νέοι στόχοι, όπως μακροπρόθεσμοι στόχοι με την προοπτική για το 2050 στον τομέα της βιομηχανίας παραγωγής ενέργειας / της κλιματικής αλλαγής. Ορισμένοι δείκτες αναθεωρήθηκαν για να αυξήσει ιδιαίτερα η σημασία τους ή για τη συμμόρφωση με τους συμφωνηθέντες στόχους σε επίπεδο της ΕΕ. Για την πιο εντατική οργάνωση του τομέα της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, εισήχθησαν δύο νέοι υποδείκτες.

Η επαγγελματικά ανεξάρτητη ανάλυση της εξέλιξης των δεικτών από την Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία τον Απρίλιο του 2013 δείχνει μια διαφορετική εικόνα. Στην παρούσα έκθεση των δεικτών της «Αειφόρου ανάπτυξης στη Γερμανία» (Έκδοση 2014), 38 δείκτες δείχνουν την τρέχουσα κατάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης στον τομέα του περιβάλλοντος, της οικονομίας και της κοινωνίας. Η έκθεση των δεικτών καθορίζει το βαθμό μέχρι τον οποίο έχουν εκπληρωθεί οι στόχοι της πολιτικής.

Περισσότεροι από τους μισούς από τους δείκτες έδειξαν καλές τιμές τα τελευταία χρόνια. Το ποσοστό απασχόλησης αυξήθηκε στην ομάδα των πιο επιτυχημένων δεικτών. Ως συνέχιση της τωρινής ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος που έχει τεθεί για το 2020. Στην ίδια ομάδα τώρα βρίσκουμε δύο δείκτες του δημοσίου χρέους (για το δημόσιο έλλειμμα και το διαρθρωτικό έλλειμμα), όταν έχουν εκπληρωθεί τα καθορισμένα όρια. Στη δεύτερη καλύτερη ομάδα προστέθηκε μαζί με άλλους δείκτες η ολοήμερη φροντίδα για παιδιά ηλικίας 0-2 ετών λόγω της καλύτερης ανάπτυξης.

Ωστόσο, ο δείκτης για την παραγωγικότητα των πόρων έχει πέσει στην τρίτη ομάδα, ενώ για παράδειγμα ο δείκτης της έντασης των εμπορευματικών μεταφορών ανέβηκε σε αυτή τη δεύτερη ομάδα. Στη χειρότερη ομάδα βρίσκεται ο δείκτης για τη μελλοντική οικονομική παροχή - με βάση την σχέση της διαμόρφωσης βασικού ακαθάριστου κεφαλαίου σε σχέση με το ΑΕΠ, και ο δείκτης για το μερίδιο των σιδηροδρομικών εμπορευματικών μεταφορών. Αμετάβλητοι, μεταξύ των χειρότερων δεικτών, είναι εκείνοι για το χρέος, την βιοποικιλότητα και την ποιότητα του τοπίου, καθώς και το μερίδιο των μεταφορών στις εσωτερικές πλωτές οδούς στη δραστηριότητα της μεταφοράς αγαθών.

Με τους βασικούς δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης, η γερμανική ομοσπονδιακή κυβέρνηση θέλει να δείξει κάθε δύο χρόνια: πού βρισκόμαστε στο δρόμο προς την αειφόρο ανάπτυξη, ποια πρόοδος έχει σημειωθεί, που υπάρχει ανάγκη για περαιτέρω δράση.

2.2.7 Διάλογος για τη βιωσιμότητα

Η βιωσιμότητα είναι μια από τις κατευθυντήριες αρχές πολιτικής της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Αλλά δεν είναι μόνο το κράτος και η πολιτική, από κάθε άτομο απαιτείται να εργάζεται για το σκοπό αυτό. Η αειφόρος ανάπτυξη δεν μπορεί να επιβληθεί από το κράτος. Μόνο όταν όλοι οι συμμετέχοντες στην οικονομία και την κοινωνία και οι πολίτες αφιερωθούν στην αιτία τους, η βιώσιμη ανάπτυξη θα πετύχει.

Όταν οι εταιρείες επενδύουν και οι καταναλωτές καταναλώνουν, υποβοηθούν τη διαμόρφωση της μελλοντικής ανάπτυξης. Το ίδιο κάνει και το κράτος με τους νόμους και τα προγράμματά του. Ως εκ τούτου, η δημόσια συζήτηση και η συνεργασία με και μεταξύ των κοινωνικών εταίρων αποτελεί βασικό στοιχείο της στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης.

Η βιωσιμότητα υπάρχει στο δημόσιο διάλογο και στη συμμετοχή όλων των πολιτών - είτε στον ιδιωτικό τομέα, στην οικογένεια ή στο χώρο εργασίας και στην καθημερινή ζωή μαζί. Αυτή η υπεύθυνη συμπεριφορά όσων εμπλέκονται στην καθημερινή ζωή συνδέεται στενά με την προϋπόθεση να συμερληφθούν και να συμμετάσχουν στην ανάπτυξη της κοινωνίας. Η

συμμετοχή είναι πολύ σημαντική, δεδομένης της πολυπλοκότητας και της ταχύτητας των κοινωνικών διαδικασιών.

Ως εκ τούτου, αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο για τη συνέχιση της στρατηγικής η συζήτηση με τους εμπειρογνώμονες και το κοινό. Αντίστοιχα, δόθηκαν στη δημοσιότητα τα καλύτερα και τα πρώτα σχέδια της στρατηγικής δόθηκαν στη δημοσιότητα, ή μεταφορτώθηκαν στο Διαδίκτυο οι εκθέσεις για την πρόοδο.. Ο διάλογος συμπληρώνει τον κύκλο των διαβουλεύσεων με τις κοινότητες, τις επιχειρήσεις και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, τις περιβαλλοντικές και τις αναπτυξιακές οργανώσεις, τις αγροτικές ενώσεις και τις οργανώσεις των καταναλωτών, καθώς και την επιστήμη και την εκκλησία.

Κατά την ανάπτυξη της στρατηγικής, τα οράματα και οι ιδέες των διαφόρων κοινωνικών ομάδων εκβάλλουν στα περιεχόμενα των εκθέσεων προόδου. Πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι συστάσεις και οι προτάσεις των πολιτών. Έτσι, η στρατηγική είναι το πρώτο πολιτικό πρόγραμμα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης στο οποίο οι πολίτες συμβάλλουν ενεργά και συνεχίζουν να συμμετέχουν. Στην έκθεση προόδου του 2012 οι πολίτες έχουν άμεσα το λόγο με τις απόψεις τους σχετικά με το διάλογο για την αειφορία (εκθέσεις για τους διαλόγους των πολιτών).

2.2.8 Ο πολιτικός διάλογος σχετικά με την έκθεση προόδου του 2012

Ο εκτενής διάλογος για την αειφορία ξεκίνησε το φθινόπωρο του 2010. Στην πρώτη φάση, από τον Σεπτέμβριο έως το Νοέμβριο του 2010, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση παρουσίασε τις προτάσεις της για τη θεματική εστίαση της νέας έκθεσης προόδου για συζήτηση: «αειφόρος διαχείριση» και «νερό». Η κυβέρνηση κάλεσε επίσης τους ανθρώπους να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με άλλα ζητήματα της πολιτικής της αειφόρου ανάπτυξης.

Στη δεύτερη φάση του διαλόγου από τον Ιούνιο έως τον Σεπτέμβριο του 2011 συζητήθηκε το έργο της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης για την έκθεση προόδου του 2012. Πολλοί πολίτες έχουν συμμετάσχει στο διάλογο. Από τον Αύγουστο του 2010, η ιστοσελίδα επισκέφθηκαν πάνω από 72.000 χρήστες. Καταγράφηκαν περίπου 386.000 μεμονωμένες επισκέψεις σε σελίδες. Οι συμμετέχοντες έδωσαν συνολικά πάνω από 1.600 απόψεις και σχόλια και στις δύο φάσεις. Επιπλέον, λήφθηκαν συνολικά 2.100 θετικές ή αρνητικές αναδράσεις.

Περίπου το 95% των εισφορών ελήφθησαν με απευθείας σύνδεση. Πάνω απ'όλα, τα θεσμικά όργανα έχουν επιλέξει την οδό των ταχυδρομικών επιστολών για τις παρατηρήσεις τους. Στη συνεδρία του διαλόγου της Ομοσπονδιακής Καγκελαρίας τον Σεπτέμβριο του 2011 οι ενώσεις και οι οργανώσεις είχαν επίσης τη δυνατότητα να εκφράσουν τη γνώμη του σχετικά με την έκθεση προόδου. Τον Οκτώβριο του 2011 πήραν θέση σχετικά με το έργο «Κλίμα και Ενέργεια». Σε όλη την κριτική που εκφράστηκε εν μέρει σαφώς με λεπτομέρειες, πολλά σχόλια

υποστήριζαν ή καλούσαν για την περαιτέρω ενίσχυση της ιδέας της αειφορίας στην στρατηγική και μέσω αυτής.

2.2.9 Η πρόοδος στην αειφορία

Στις 15 Φεβρουαρίου, 2012, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ενέκρινε την τελευταία έκθεση προόδου σχετικά με την Εθνική Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Η βιωσιμότητα έχει γίνει η κατευθυντήρια αρχή της ανθρώπινης δραστηριότητας σε όλους τους σημαντικούς τομείς της κοινωνίας. Αυτό αντανακλάται στους δείκτες και στις πολιτικές δομές.

Για να επαληθευθεί αντικειμενικά που βρίσκεται η Γερμανία, όταν γίνεται λόγος για την αειφορία, η γερμανική ομοσπονδιακή κυβέρνηση χρησιμοποιεί μια σειρά δεικτών. Για καθένα από αυτούς τους 38 δείκτες από τους κύριους τομείς όπως «ποιότητα ζωής», «δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών», «κοινωνική συνοχή και «διεθνής ευθύνη», η κυβέρνηση έχει διατυπώσει έναν συγκεκριμένο στόχο που πρέπει να επιτευχθεί. Ο υπολογισμός των τιμών για το βρίσκεται η Γερμανία πραγματοποιείται από την Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία.

Για το έτος 2012, μπορούμε να επιβεβαιώσουμε την επιτυχία για τη Γερμανία σε 19 από τους 38 δείκτες αειφορίας· για παράδειγμα σχετικά με τη μείωση των αερίων του θερμοκηπίου ή την επέκταση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Υπήρξαν θετικές εξελίξεις όσον αφορά την προστασία του κλίματος, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, τις οικονομικές επιδόσεις, τα επίπεδα εισόδου των μαθητών, και το ποσοστό απασχόλησης των εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας. Η επιτυχία στους υπόλοιπους δείκτες εξακολουθεί να μην είναι ικανοποιητική ή αναμένεται να επιτευχθεί.

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ενθαρρύνει τη βιώσιμη επιχείρηση. Η βιώσιμη διαχείριση γίνεται όλο και περισσότερο ένα εμπορικό σήμα. Επειδή για την οικονομία η υψηλότερη αποτελεσματικότητα της ενέργειας και των πόρων είναι ταυτόχρονα και οικονομικά και περιβαλλοντικά επωφελής. Αυτό περιλαμβάνει την υποστήριξη και την προώθηση της έννοιας της «Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης» (ΕΚΕ). Αυτή συνδέει άρρηκτα την υπεύθυνη εταιρική συμπεριφορά με την εθελοντική και την συμπληρωματική αντίληψη της κοινωνικής ευθύνης.

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση υποστηρίζει, μεταξύ άλλων,

- τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις σε δραστηριότητες σχετικά με την ΕΚΕ,
- τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με την εταιρική κοινωνική ευθύνη,
- την ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με το θέμα,
- την ανάπτυξη της έννοιας της «Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης – Κατασκευάζεται στη Γερμανία»,

- την ενσωμάτωση της ΕΚΕ στην εκπαίδευση, την κατάρτιση, την επιστήμη και την επιστημονική έρευνα, και
- την ενίσχυση της ΕΚΕ σε διεθνές επίπεδο και στο πλαίσιο της ανάπτυξης.

2.2.10 Αειφορία του χρηματοπιστωτικού τομέα

Η χρηματοπιστωτική και η οικονομική κρίση οδήγησαν στο συμπέρασμα πόσο σημαντική, ιδιαίτερα στις οικονομικές πολιτικές, είναι η λήψη αποφάσεων, πρώτα απ'όλα σε μακροπρόθεσμη βάση. Οι επιχειρήσεις, όπως είναι τώρα, δεν μπορούν να υπάρξουν περισσότερο. Ως εκ τούτου, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση θέλει να σηματοδοτήσει τα επιτεύγματα με την ενοποίηση και την ανάπτυξή τους: έναν διαρθρωτικά ισοσκελισμένο ομοσπονδιακό προϋπολογισμό το 2014, το μαύρο 2015 και τα πλεονάσματα από το 2016

2.2.11 Ενεργειακή έννοια για την αειφορία

Με τη νέα έννοια της ενέργειας η κυβέρνηση προσπάθησε να περιγράψει ακόμα το 2010 το δρόμο προς την εποχή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Το 2011 η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση, το Κοινοβούλιο και η Άνω Βουλή ενέκριναν μια άλλη ολοκληρωμένη δέσμη μέτρων, επειδή η εμπειρία από το ατύχημα στον σταθμό πυρηνικής ενέργειας της Φουκουσίμα χρησίμευσε ως μάθημα ότι ακόμα και η ταχύτερη μετατροπή είναι καλύτερη.

Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση το 2011 επιβεβαίωσε τους στόχους για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου: θα πρέπει να μειωθούν το 2020 κατά 40% έως το 2030 – κατά 55%, έως το 2040 κατά 70% και έως το 2050 κατά 80 έως 95 τοις εκατό - σε σύγκριση με το 1990. Η κυβέρνηση θέλει να επεκτείνει το μερίδιο των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας στον τομέα του ενεργειακού εφοδιασμού. Παράλληλα, η κατανάλωση πρωτογενούς ενέργειας θα πρέπει να μειωθεί έως το 2050 κατά 50% σε σύγκριση με το 2008. Η κατανάλωση ενέργειας αναμένεται να μειωθεί κατά 25%, το 2020 ήδη κατά 10%. Την ίδια στιγμή, το ποσοστό της ανακαίνισης κτιρίων επί του παρόντος έχει περίπου διπλασιάσει σε ετήσια βάση έως 2% του συνολικού αποθέματος κατοικιών. Και στις μεταφορές η κατανάλωση ενέργειας - σε σύγκριση με το 2005 - θα μειωθεί κατά περίπου 40%.

Η Γερμανία έκανε ένα μεγάλο βήμα για την ανάπτυξη εγκαταστάσεων αιολικής, ηλιακής ενέργειας ή ενέργειας από βιομάζα, από την άποψη της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Περισσότερο από το 20% της τρέχουσας παραγωγής προέρχεται από τα συστήματα ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Αποφασιστικά, η επιτυχία αυτή οφείλεται στο Νόμο περί Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (EEG), ο οποίος προβλέπει σταθερά επιτόκια για τους παραγωγούς πράσινης ηλεκτρικής ενέργειας. Η Ασφάλεια των επενδύσεων που επιτυγχάνεται

με αυτόν τον τρόπο προκαλεί δυναμική ανάπτυξη σε πολλούς τομείς της παραγωγής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές.

Η ενεργειακή απόδοση είναι ένας άλλος βασικός παράγοντας για την οικονομική λογική, για να επιτευχθεί ένα υψηλό ποσοστό της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και να εκπληρωθούν οι στόχοι όπως ορίζονται στην έννοια της ενέργειας. Και πάλι, υπάρχει αρκετό δυναμικό εξοικονόμησης ενέργειας και ηλεκτρικής ενέργειας. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση στηρίζεται στην ευθύνη των επιχειρήσεων και των καταναλωτών.

Στη Γερμανία, η ηλεκτρική ενέργεια εξακολουθεί να είναι σχετικά κοντά στα κέντρα κατανάλωσης. Στο μέλλον, θα είναι πιο αποκεντρωμένη – οι περιοχές που φυσάει άνεμος ή οι εκτάσεις που δεν έχουν χρησιμοποιηθεί προηγουμένως θα χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ηλιακής ενέργειας. Για να τροφοδοτείται το δίκτυο με αυτή την ηλεκτρική ενέργεια απαιτείται σύγχρονο και αποτελεσματικό δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας. Κυρίως λόγω των σημαντικών επενδύσεων στις υποδομές, οι επιχειρήσεις μετατροπής ή παροχής ενέργειας και οι καταναλωτές έρχονται αντιμέτωποι με μεγάλες προκλήσεις. Ο σκοπός της ομοσπονδιακής κυβέρνησης είναι, ενώ διατηρούνται ανταγωνιστικές τιμές ενέργειας, αξιόπιστη παράδοση και ένα υψηλότερο επίπεδο ευημερίας, η Γερμανία να παραμένει μια από τις πιο βιώσιμες και ενεργειακά αποδοτικές οικονομίες στον κόσμο.

3. Η ευρωπαϊκή στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη και η έκθεση της Eurostat

Για να απεικονιστεί αυτό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, θα χρησιμοποιούνται τα αποτελέσματα της Eurostat σχετικά με την «Αειφόρο ανάπτυξη - Κατανάλωση και Παραγωγή» του 2013. Αυτά βασίζονται στους δείκτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης - γι' αυτούς έχει δημιουργηθεί ενότητα με τη συμφωνία για τον έλεγχο της στρατηγικής αειφόρου ανάπτυξης. Αυτοί, μαζί με παρόμοιους δείκτες για άλλες περιοχές διαμορφώνουν το έγγραφο «Αειφόρος ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση - 2013 έκθεση παρακολούθησης της στρατηγικής της ΕΕ για την Αειφόρο Ανάπτυξη». Η έκθεση αυτή εκπονείται από την Eurostat κάθε δύο χρόνια ως αντικειμενική στατιστική εικόνα της προόδου που έχει επιτευχθεί όσον αφορά τους σκοπούς και τους στόχους, όπως ορίζονται από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την αειφορία: «Για το σκοπό αυτό η έκθεση προωθεί μια δυναμική οικονομία με πλήρη απασχόληση και σε υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, υγείας, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής και περιβαλλοντικής προστασίας σε έναν ειρηνικό και ασφαλή κόσμο, με τήρηση της πολιτιστικής ποικιλομορφίας. Αυτή η έκθεση της Eurostat με τη σειρά της αποτελεί τη βάση για την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή της στρατηγικής της. Αυτό βασίζεται σε «επανεξέταση της Στρατηγικής της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη (ΣΑΑ της ΕΕ), μια ανανεωμένη στρατηγική μέχρι της 9^{ης} Ιουνίου,

2006, του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία με τη σειρά της βασίζεται στο σχέδιο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το 2001. Μεταξύ άλλων, αυτό γίνεται με την ένωση της ΣΑΑ της ΕΕ και της στρατηγικής της Λισαβόνας για την ανάπτυξη και την δημιουργία θέσεων εργασίας. Ο πρωταρχικός στόχος, όμως, είναι να περιοριστεί η κλιματική αλλαγή και το κόστος σχετικά με αυτό και οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία και το περιβάλλον. Οι άλλοι στόχοι περιλαμβάνουν την προώθηση της βιώσιμης παραγωγής και της βιώσιμης κατανάλωσης. Υπάρχουν ορισμένες επιχειρησιακές θέσεις και στόχοι:

3.1. Οι επιχειρησιακοί στόχοι και καθήκοντα

Η προώθηση της βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής με την προώθηση της κοινωνικής και της οικονομικής ανάπτυξης εντός της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων και την αποσύνδεση της οικονομικής ανάπτυξης από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Η βελτίωση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιδόσεων των προϊόντων και των διαδικασιών και η ενθάρρυνση της διάδοσής τους ανάμεσα στις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές.

Ο στόχος είναι να επιτευχθεί ένα μέσο επίπεδο των Πράσινων Δημόσιων Συμβάσεων (ΠΔΣ) μέχρι το 2010, που ισοδυναμεί με εκείνο που επιτυγχάνεται προς το παρόν από τα κράτη μέλη. Η ΕΕ πρέπει να στοχεύει να αυξήσει το μερίδιό της στην παγκόσμια αγορά στον τομέα των οικολογικών τεχνολογιών και των οικολογικών καινοτομιών.

Αυτό οδήγησε και πάλι σε ορισμένες δράσεις. Οι δράσεις αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνουν:

- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα εξετάζουν συγκεκριμένες δράσεις για την επίτευξη πιο βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής στην ΕΕ και σε παγκόσμιο επίπεδο, ειδικότερα στο πλαίσιο της Διαδικασίας του Μαρακές των Ηνωμένων Εθνών και της Επιτροπής για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή θα προτείνει ένα σχέδιο για τη βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή (ΒΚΠ) της ΕΕ για το 2007, το οποίο θα πρέπει να συμβάλει στον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των εμποδίων για την ΒΚΠ και να εξασφαλίσει μεγαλύτερη συνοχή μεταξύ των διαφόρων τομέων της πολιτικής για την ευαισθητοποίηση των πολιτών και την αλλαγή των μη βιώσιμων συνηθειών της κατανάλωσης.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα πρέπει να συμμετάσχει σε διάλογο με τις επιχειρήσεις και τους αντίστοιχους ενδιαφερόμενους που κατευθύνεται στον καθορισμό στόχων για την προστασία του περιβάλλοντος και της κοινωνίας κατά την παραγωγή των προϊόντων και διαδικασιών.

- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα αναπτύξουν μια δομημένη διαδικασία για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και εμπειριών στον τομέα των πράσινων δημόσιων συμβάσεων, λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες προώθησης των πράσινων συμβάσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Η Επιτροπή θα διευκολύνει την τακτική σύγκριση, στο πλαίσιο της ΕΕ, της λειτουργίας των πράσινων δημόσιων συμβάσεων της ΕΕ, σύμφωνα με τη μεθοδολογία αξιολόγησης βάσει συμφωνημένων και αντικειμενικών παραμέτρων. Αυτή θα εξετάσει μαζί με τα κράτη μέλη τον καλύτερο τρόπο για την προώθηση των πράσινων δημόσιων προμηθειών για άλλες σημαντικές ομάδες προϊόντων μέχρι το 2007 .
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα εντείνουν τις προσπάθειες για την προώθηση και τη διάδοση των κοινωνικών και οικολογικών καινοτομιών και των περιβαλλοντικών τεχνολογιών, μεταξύ άλλων, μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής του σχεδίου δράσης για τις περιβαλλοντικές τεχνολογίες (ETAP) με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη προκειμένου να δημιουργηθούν νέες οικονομικές ευκαιρίες και νέες αγορές.
- Η Επιτροπή θα προτείνει ένα σύστημα επισήμανσης μιας μεγάλης ομάδας προϊόντων - από τις ηλεκτρικές συσκευές και τα αυτοκίνητα έως άλλες ομάδες επιβλαβών για το περιβάλλον προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων των προϊόντων με μεγάλη επίδραση στο περιβάλλον.
- Τα κράτη μέλη πρέπει να υποστηρίζουν τις ενημερωτικές εκστρατείες με τους εμπόρους λαινικής πώλησης και τις άλλες οργανώσεις για την προώθηση βιώσιμων προϊόντων, μεταξύ άλλων προϊόντων που προέρχονται από τη βιολογική γεωργία, το δίκαιο εμπόριο και από φιλικά προς το περιβάλλον προϊόντα.

Με αυτόν τον τρόπο, καλύπτεται μια ευρύτερη περιοχή στην οποία η ΕΕ σχεδιάζει τη δική της σειρά δραστηριοτήτων για τα επόμενα χρόνια, ακόμη και δεκαετίες. Οι σχετικές εκθέσεις της Eurostat εκτελούν τις λειτουργίες μιας διετούς παρακολούθησης, δηλαδή ελέγχουν την πρόοδο για την αειφόρο ανάπτυξη των κλάδων της μεταποίησης και των καταναλωτών. Κατ' αρχάς, υπάρχει μια επισκόπηση των βασικών αλλαγών στο επίπεδο κατά τα τελευταία δύο χρόνια. Η επισκόπηση αυτή ακολουθείται από τα κύρια στατιστικά αποτελέσματα που χωρίζονται σύμφωνα με τα πρότυπα κατανάλωσης των πόρων και παραγωγής αποβλήτων. Στην κατανάλωση πόρων και την παραγωγή αποβλήτων περιλαμβάνεται η εγχώρια κατανάλωση υλών, η παραγωγή αποβλήτων μη ορυκτής προέλευσης, επικίνδυνων αποβλήτων, ανακυκλωμένων και οργανικών οικικών απόβλητα, και, τέλος, οι εκπομπές στην ατμόσφαιρα. Τα καταναλωτικά πρότυπα διαφέρουν ως προς τον αριθμό των νοικοκυριών, τις δαπάνες των

νοικοκυριών, την δικτους κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας, την συνολική κατανάλωση ενέργειας, τον αριθμό των αυτοκινήτων, τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης, τις οικολογικές ετικέτες, την έκταση που χρησιμοποιείται για την οικολογική γεωργία, τη βιολογική γεωργία και το δείκτη πυκνότητας των ζώων.

Είναι ενδιαφέρον να δούμε τι αλλαγές έχουν πραγματικά συνέβη στην κατανάλωση και την παραγωγή μεταξύ του 2000 και του 2007. Υπάρχουν πολύ δυσμενείς, αλλά και πολύ χρήσιμες εξελίξεις. Οι κατανάλωση υλικών και ηλεκτρικής ενέργειας συνεχίζει να αυξάνεται, ως και η παραγωγή επικίνδυνων αποβλήτων. Από την άλλη πλευρά, η συνολική κατανάλωση ενέργειας και η ποσότητα των μη ορυκτών αποβλήτων στην ΕΕ έχουν μειωθεί. Το ποσοστό των ανακυκλωμένων ή οργανικών αποβλήτων έχει αυξηθεί πάρα πολύ. Επιπλέον, υπάρχει μια σημαντική μείωση των εκπομπών / της ρύπανσης. Έχει σημειωθεί πρόοδος σε σχέση με τα πρότυπα παραγωγής σχετικά με την οικολογική διάσταση της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) από τις επιχειρήσεις και τις φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές:

Η παραγωγικότητα των πόρων: Παρά την ανοδική τάση της παραγωγικότητας των πόρων (μετρούμενη ως ΑΕΠ που διαιρείται με την εγχώρια κατανάλωση υλικών) στην ΕΕ μεταξύ του 2000 και του 2007, η χρήση των πόρων αυξάνεται.

Η εγχώρια κατανάλωση υλικών: Η εγχώρια κατανάλωση υλικών ανά κάτοικο στην ΕΕ αυξήθηκε μεταξύ του 2000 και του 2007. Η μη ευνοϊκή αυτή εξέλιξη οφείλεται στην αύξηση της εγχώριας παραγωγής και των εισαγωγών που προκύπτουν από την αυξανόμενη ζήτηση για ορυκτά.

Μη ορυκτά απορρίμματα: η ποσότητα των μη ορυκτών αποβλήτων ανά κάτοικο που παράγονται στην ΕΕ μειώθηκε σημαντικά στην περίοδο μεταξύ του 2004 και του 2008

Επικίνδυνα απόβλητα: μεταξύ του 2004 και του 2008, η ποσότητα των επικίνδυνων αποβλήτων που παράγονται ανά κάτοικο στην ΕΕ έχει αυξηθεί σημαντικά.

Ανακυκλωμένα και οργανικά οικιακά απόβλητα: το ποσοστό των ανακυκλωμένων και οργανικών οικιακών αποβλήτων έχει αυξηθεί σημαντικά μεταξύ του 2000 και του 2009 στην ΕΕ. Η καύση αποβλήτων αυξήθηκε επίσης, αλλά η διάθεση των αποβλήτων με τη δημιουργία χώρων υγειονομικής ταφής έχει μειωθεί σημαντικά.

Ατμοσφαιρικές εκπομπές: μεταξύ του 2000 και του 2008, οι εκπομπές που ρυπαίνουν τον αέρα και συμβάλλουν στην αύξηση της οξύτητας, του ευτροφισμού και των επιπέδων της στιβάδας του όζοντος πάνω από το έδαφος μειώθηκαν σημαντικά.

Τα καταναλωτικά πρότυπα: Αριθμός των ατόμων στα νοικοκυριά: κατά την περίοδο 2005 - 2009 ο μέσος αριθμός των ατόμων ανά νοικοκυριό μειώθηκε ελαφρώς στην ΕΕ, το οποίο αντανακλά την τάση για περισσότερα αλλά μικρότερα νοικοκυριά.

Δαπάνες των νοικοκυριών: μεταξύ του 2000 και του 2007, οι δαπάνες των νοικοκυριών στην ΕΕ αυξάνονται συνεχώς, κυρίως για την ψυχαγωγία, τη στέγαση και τις ανέσεις. Λόγω της οικονομικής κρίσης, οι ρυθμοί αποταμίευσης των νοικοκυριών αυξήθηκαν απότομα, που οδήγησε σε μείωση των εξόδων κατά την περίοδο 2007 - 2009 .

Η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας των νοικοκυριών: μεταξύ του 2000 και του 2009 η κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας των νοικοκυριών αυξήθηκε σημαντικά στην ΕΕ.

Η τελική κατανάλωση ενέργειας: μεταξύ του 2000 και του 2009, η τελική κατανάλωση ενέργειας μειώθηκε πολύ μέτρια. Αυτή αυξήθηκε σημαντικά μεταξύ του 2000 και του 2004, στη συνέχεια, από το 2008 οι αλλαγές ήταν περιορισμένες, και, τέλος, το 2009 - παρατηρήθηκε σημαντική μείωση.

Ιδιοκτησία ενός αυτοκινήτου: Μεταξύ του 2000 και του 2009 ο αριθμός των αυτοκινήτων ανά 1.000 κατοίκους στην ΕΕ έχει αυξηθεί σημαντικά. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις σημειώθηκαν στην Ανατολική Ευρώπη και στην περιοχή της Βαλτικής Θάλασσας.

Συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης: μεταξύ του 2003 και του 2010, ο αριθμός των οργανισμών στην ΕΕ που έχουν πιστοποιηθεί στο πλαίσιο του σχεδίου περιβαλλοντικής διαχείρισης και ελέγχου έχει αυξηθεί σημαντικά, κυρίως λόγω των υψηλών ρυθμών ανάπτυξης στις χώρες της Νότιας Ευρώπης.

Οικολογική σήμανση: Μεταξύ του 2000 και του 2010 ο αριθμός των αδειών για οικολογική σήμανση στην ΕΕ, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, έχει αυξηθεί κατά ένα συντελεστή άνω του 20.

Περιοχή με γεωργο-περιβαλλοντικό σκοπό: το 2009, σχεδόν το ένα τέταρτο της συνολικής χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης της ΕΕ περιλαμβάνεται στην γεωργο-περιβαλλοντικά μέτρα.

Βιολογική γεωργία: μεταξύ του 2005 και του 2009 το ποσοστό των γεωργικών εκτάσεων που καταλαμβάνονται από τη βιολογική γεωργία στην ΕΕ έχει αυξηθεί σημαντικά.

Δείκτης πυκνότητας των ζώων: μεταξύ του 2003 και του 2007 ο αριθμός των εκτρεφόμενων ζώων ανά εκτάριο χρησιμοποιούμενης γεωργικής έκτασης μειώθηκε σημαντικά στην ΕΕ.

Τα στατιστικά αυτά στοιχεία θα πρέπει στην πραγματικότητα - μετά από τις παραπάνω παρατηρήσεις σχετικά με την ευρύτερη έννοια της αειφόρου ανάπτυξης - να ερμηνεύονται στο πλαίσιο πολλαπλών άλλων σκοπών που υπερβαίνουν κατά πολύ τη σφαίρα της παραγωγής και της κατανάλωσης και δεν καλύπτονται εδώ. Αυτό περιλαμβάνει, για παράδειγμα, την ποιότητα ζωής, η οποία, ωστόσο, είναι εξαιρετικά δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί.

4. Συμπέρασμα

Η ηθική του περιβάλλοντος είναι ένα πολύ ευρύ θέμα και στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης αφορά, για παράδειγμα, τη συνεχή επιβίωση του ανθρώπου στη γη και τα θέματα όπως η ισότητα των γενεών. Παρά την ποικιλομορφία της, η βιωσιμότητα βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της ανάπτυξης. Αυτό μπορεί να φανεί στη διαφοροποίηση του περιεχομένου της, αλλά και στην ανάπτυξη της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης.

Υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις που πρέπει να διακρίνονται:

1. Η αισιόδοξη άποψη για την «αδύναμη» βιωσιμότητα, σύμφωνα με την οποία πρέπει να είναι δυνατό να αντικατασταθούν σχεδόν όλες οι λειτουργίες του φυσικού κεφαλαίου με άλλα είδη κεφαλαίου. Αυτές οι διαδικασίες αλλαγής η αντικατάστασης πρέπει να επιτραπούν εφόσον το υπάρχον κεφαλαίο θα διατηρηθεί πλήρως με αυτόν τον τρόπο,

2. Η «απαισιόδοξη» ή «ισχυρή» προσέγγιση της βιωσιμότητας επικρίνει μια τέτοια εναλλαξιμότητα και δεν τη λαμβάνει υπόψη. Αυτή η έννοια της «ισχυρής» αειφορίας ισχυρίζεται ότι η δικαιοσύνη μεταξύ των γενεών απαιτεί «τα αποθέματα των διαφόρων τύπων του κεφαλαίου να παραμείνουν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο σε βιολογικά ή φυσικά πρότυπα». Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το φυσικό κεφάλαιο.

Αναπτύχθηκε μια πιο πιθανή έννοια της ισχυρής αειφορίας για την πρακτική εφαρμογή ως οδηγός για δράση μέσω τριών κανόνων διαχείρισης που θα βελτιώσουν το απόθεμα του φυσικού κεφαλαίου. Αυτοί οι κανόνες διαχείρισης είναι μακρο- και μικροεφαρμόσιμοι, τόσο στο πολιτικό, όσο και στο κοινωνικό επίπεδο.

Αυτοί οι κανόνες διαχείρισης δηλώνουν ότι ο ρυθμός υποβάθμισης των ανανεώσιμων φυσικών πόρων δεν πρέπει να υπερβαίνει τον ρυθμό της ανάκτησής τους, ότι οι ουσίες στο περιβάλλον μπορούν να επιτρέπονται ελεγχόμενα μόνο στο βαθμό που αντιστοιχεί με την ικανότητά τους να απρροφούν και μπορεί να προκαλέσει κίνδυνο λειτουργιών (κρίσιμα φορτία, κρίσιμα επίπεδα), ότι, λόγω του δεύτερου νόμου της θερμοδυναμικής, του νόμου της εντροπίας, οποιαδήποτε χρήση των μη ανανεώσιμων πόρων μειώνει σε τελική ανάλυση τα αποθέματα αγαθών. Σε γενικές γραμμές, αυτό σημαίνει ότι οι «μη-ανανεώσιμοι πόροι θα πρέπει να χρησιμοποιούνται μόνο στο βαθμό στον οποίο έχει εξασφαλιστεί ένα φυσικό και λειτουργικώς ισοδύναμο υποκατάστατο υπό τη μορφή ανανεώσιμων πόρων ή με υψηλότερη παραγωγικότητα των φυσικών πόρων κατά τη χρήση τους.»

Τίθεται το ερώτημα πως αυτή η απαιτητική έννοια θα γίνει πράξη. Ως εκ τούτου, σε εθνικό επίπεδο στη Γερμανία έχει αναπτύχθει μια «Εθνική Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη», ως η πιο σημαντική μεταξύ των άλλων στρατηγικών. Η γερμανική στρατηγική αειφόρου ανάπτυξης εγκρίθηκε το 2002. Από τότε ορίζει τις διαδικασίες για την αειφόρο ανάπτυξη στη

Γερμανία. Αυτή φέρει τον τίτλο «Προοπτικές για τη Γερμανία» και περιλαμβάνει συγκεκριμένα καθήκοντα και στόχους. Οι κατευθυντήριες γραμμές ορίζουν τη διαδρομή, την κατεύθυνση προς την οποία θα πρέπει να κινηθεί η Γερμανία για να γίνει πιο βιώσιμη. Καλύπτουν το φάσμα μεταξύ της «δικαιοσύνης μεταξύ των γενεών – της ποιότητας ζωής - της κοινωνικής συνοχής και της διεθνούς ευθύνης».

Όμως, για να γίνει πραγματικότητα αυτό το φάσμα, είναι απαραίτητοι και ορισμένοι κανόνες διαχείρισης. Αυτοί είναι οι δείκτες και οι στόχοι. Δείχνουν πού βρισκόμαστε στην πορεία προς την αειφόρο ανάπτυξη. Οι στόχοι καθορίζουν την ανάγκη για σαφή δράση και είναι σημαντικοί για την επιτυχή έλεγχο. Η επιτυχής διαχείριση περιλαμβάνει ιδίως την αναθεώρηση της ανάπτυξης βάσει ορισμένων κριτηρίων και δεικτών. Ως εκ τούτου, η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη περιλαμβάνει συνολικά 21 κύρια θέματα από συνολικά 38 δείκτες. Ο αριθμός των βασικών δεικτών έχει διατηρηθεί σκόπιμα μικρός: γρήγορα με μερικά στοιχεία να δίνεται μια γενική ιδέα των σημαντικών γεγονότων. Είναι σημαντικό για μια πλήρη ιδέα να εξετάζονται οι δείκτες στο σύνολο του συστήματος και όχι μεμονωμένα.

Οι δείκτες σχετίζονται με συγκεκριμένες και - όπου χρειάζεται και είναι δυνατόν - με ποσοτικούς στόχους. Έτσι, είναι σημαντικοί για την πολιτική δράση. Η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη περιλαμβάνει την εξισορρόπηση των αντικρουόμενων στόχων και οδηγεί στην μεγαλύτερη δυνατή συνοχή μεταξύ τους. Για παράδειγμα, η οικονομική ανάπτυξη είναι συμβατή με τους στόχους της προστασίας του κλίματος, εφόσον συνοδεύεται από μια αποτελεσματική βελτίωση των διαρθρωτικών αλλαγών.

Το 2012, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση αναθεώρησε μερικούς δείκτες και τους σχετικούς στόχους. Τα αποφασιστικά κριτήρια είναι η συνέχεια και η διαφάνεια. Σε αυτό το πρόγραμμα δημιουργήθηκε ξεχωριστή ένταξη νέων στόχων, συμπεριλαμβανομένων των μακροπρόθεσμων στόχων για το 2050 με την προοπτική για την ενέργεια / το κλίμα. Ορισμένοι δείκτες αναθεωρήθηκαν για να αυξηθεί ιδιαίτερα η σημασία τους ή να οδηγηθούν στους στόχους που συμφωνήθηκαν σε επίπεδο της ΕΕ. Για να οργανωθεί καλύτερα η περιοχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, εισήχθησαν επίσης δύο νέοι υποδείκτες.

Ένα άλλο νέο εργαλείο είναι το σύστημα για την υποβολή εκθέσεων και ο διάλογος σχετικά με την αειφορία. Η βιωσιμότητα είναι μια κατευθυντήρια αρχή στην πολιτική της ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Αλλά δεν είναι μόνο το κράτος και η πολιτική, από κάθε άτομο απαιτείται να εργαστεί για το σκοπό αυτό. Η αειφόρος ανάπτυξη δεν μπορεί να επιβληθεί από το κράτος. Μόνο όταν όλοι οι συμμετέχοντες στην οικονομία, την κοινωνία και οι πολίτες αποδεχθούν το θέμα ως δική τους αιτία, η βιώσιμη ανάπτυξη θα πετύχει.

Ένας εκτενής Διάλογος για την Αειφορία ξεκίνησε το φθινόπωρο του 2010. Στην πρώτη φάση, από τον Σεπτέμβριο έως το Νοέμβριο του 2010, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση υπέβαλε προς συζήτηση τις προτάσεις τους για το θεματικό επίκεντρο μιας νέας έκθεσης προόδου: «αειφόρος διαχείριση» και «νερό». Στη δεύτερη φάση του διαλόγου από τον Ιούνιο έως το Σεπτέμβριο του 2011 μπόρεσε να συζητηθεί το έργο της Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης για την Έκθεση Προόδου του 2012.

Στις 15 Φεβρουαρίου, 2012, η ομοσπονδιακή κυβέρνηση ενέκρινε την τελευταία έκθεση προόδου σχετικά με την Εθνική Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Η βιωσιμότητα έχει καταστεί η σημαντικότερη αρχή της ανθρώπινης δραστηριότητας σε όλους τους τομείς της κοινωνίας. Αυτό αντανακλάται στους δείκτες και στις πολιτικές δομές.

Τέλος, προκύπτει το κρίσιμο ερώτημα, κατά πόσον οι ανωτέρω στόχοι της αειφόρου χρήσης των πόρων έχουν επιτευχθεί μέχρι στιγμής.

1. εάν έχει μειωθεί το «περιβαλλοντικό αποτύπωμα» και
2. εάν για κάθε άτομο η ποιότητα της ζωής έχει βελτιωθεί. Έτσι, μέχρι την 22 Αυγούστου 2012, είχαν καταναλωθεί όλα τα αποθέματα φυσικών πόρων που παράχθηκαν στη Γη σε όλο το έτος 2012. Αυτό σημαίνει ότι από την ημερομηνία αυτή, η παραγωγή των αποβλήτων και οι εκπομπές δεν μπορούν να απορροφηθούν. Η ημερομηνία αυτή συμβαίνει κάθε χρόνο λίγο νωρίτερα. «Μετά από τέσσερις δεκαετίες ελέγχου της πολιτικής για τον πλανήτη Γη, ο πλανήτης εξακολουθεί να είναι προσανατολισμένη προς την κατάρρευση, την οποία προβλέπει η Λέσχη της Ρώμης για τη μέση του 21^{ου} αιώνα.»

Επίσης, από την υπόσχεση για καλύτερη ποιότητα ζωή για όλους, η ζωή δεν έγινε καλύτερη. Εκτός από την αύξηση του ποσοτικής ανάπτυξης (ακαθάριστο εγχώριο προϊόν) και τη σχετική συσσώρευση αγαθών, θεωρείται γενικά ότι δεν έχει συμβεί μια προφανώς αξιόπιστη ποιότητα ζωής για όλους, όπως είναι ο στόχος του αειφόρου τρόπου ζωής και της της αειφόρου οικονομίας. Γι' αυτό το επιχείρημα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως απόδειξη οι καλά γνωστές μελέτες του ΠΟΥ και του FAO από όλα τα τελευταία χρόνια και δεκαετίες. Πάντως, αυτό το κρίσιμο ενδιάμεσο συμπέρασμα δεν θα πρέπει να υποτιμήσει τα διάφορα μέτρα που αποτελούν μέρος της πολιτικής σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, ή στο επίπεδο των εταιρειών, ούτε τα μετρά στον τομέα της κατανάλωσης. Μάλλον το αντίθετο: χωρίς αυτό, το ισοζύγιο της αειφορίας θα φανεί απολύτως αδύνατη.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Achterberg, W. (1994) *Samenleving, Natuur en Duurzaamheid, een inleiding in de milieufilosofie* (Assen, The Netherlands: Van Gorcum).
- Attfield, R. (1987)
- Attfield, R. (2003) *Environmental Ethics: An Overview for the Twenty-first Century* (Cambridge, UK: Polity Press).
- Barry, B. (1999) 'Sustainability and Intergenerational Justice', in A. Dobson (ed.), *Fairness and Futurity* (Oxford: Oxford University Press): 93-117.
- Brecht, B. (1961) 'Anecdotes of Mr Keuner', in *Tales from the Calendar* (Translation by Y. Kapp and M. Hamberger of *Kalendergeschichten*; London: Methuen).
- Cochrane, A. (2007) 'Environmental Ethics', in: *Internet Encyclopedia of Philosophy*, see: <http://www.iep.utm.edu/envi-eth/>
- Eser, U., and T. Potthast (1999) *Naturschutzethik: eine Einführung für die Praxis* (Baden-Baden: Nomos).
- Gewirth, A. (2001) 'Human Rights and Future Generations', in M. Boylan (ed.), *Environmental Ethics* (Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall): 207-211.
- Hettinger, N. (2005) 'Tom Regan: Case for Animal Rights', http://spinner.cofc.edu/hettinger/Environmental_Ethics/Regan_Case_For_Animal_Rights.htm.
- Kockelkoren, P.J.H. (1993) *Van een plantaardig naar een plantwaardig bestaan: ethische aspecten van biotechnologie bij planten* (Enschede, The Netherlands).
- Krebs, A. (1999) *Ethics of Nature: A Map* (Berlin: De Gruyter).
- Leopold, A. *Sand County Almanac*
- Ott, K. (2000) 'Umweltethik: Einige vorläufige Positionsbestimmungen', in K. Ott and M. Gorke (eds.), *Spektrum der Umweltethik* (Marburg: Metropolis): 13-39.
- Palmer, C. (2008) 'An Overview of Environmental Ethics', in A. Light and Holmes Rolston III (eds.), *Environmental Ethics: An Anthology* (Malden, MA: Blackwell): 15-37.
- Parfit, D. (1984) *Reasons and Persons* (Oxford: Clarendon Press).
- Pfordten, D. von der (1996) *Ökologische Ethik*. (Reinbek: Rowohlt).
- Regan, T. (1983) *The Case for Animal Rights* (London).
- Routley, R., and V. Routley (1979) 'Human Chauvinism and Environmental Ethics', in D. Mannison et al. (eds.), *Environmental Philosophy* (Canberra: Australian National University): 96-198.

- Singer, P. (1975) *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals* (New York:).
- Singer, P. (1993) *Practical Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2nd edn.).
- Taylor (1986).
- Thomas, K. (1983) *Man and the Natural World: A History of Modern Sensibility* (New York: Pantheon).
- White, L.T., Jr (1967) 'The Historical Roots of Our Ecologic Crisis', *Science* 155.3767, 10 March 1967: 1203-207.
- Wenz, P.S. (2001) *Environmental Ethics Today* (New York /Oxford: Oxford University Press).
- WCED (World Commission on Environment and Development) (1987) *Our Common Future*, <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
- Zweers, W. (1994) 'Milieu filosofie', in J.J. Boersema (ed.), *Basisboek Milieukunde* (Meppel, The Netherlands): 326-40.
- Zweers, W. (1995) *Participeren aan de Natuur* (Utrecht, The Netherlands: Van Arkel).
- Zweers, W. (1998) *Participating with Nature* (Utrecht, The Netherlands: Van Arkel).